

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ ТА СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

КАФЕДРА ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

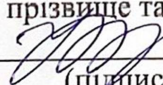


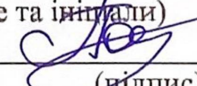
ГОМАНЮК Олег Миколайович
(студент групи ЗФБС-22-М)

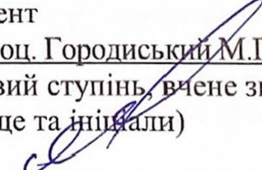
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ІННОВАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ

(представлена на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітньо-професійна програма «Фінанси, банківська справа та страхування»)

Завідувач кафедри фінансів та
цифрової економіки
д.е.н. проф. Н.Г. Виговська.
(науковий ступінь, вчене
звання, прізвище та ініціали)

(підпис)

Науковий керівник
д.е.н. проф. Полчанов А.Ю.
(науковий ступінь, вчене звання,
прізвище та ініціали)

(підпис)

Рецензент
к.е.н., доц. Городиський М.П.
(науковий ступінь, вчене звання,
прізвище та ініціали)

(підпис)

Житомир 2023

Анотація

Гоманюк О.М. Інноваційні механізми розвитку страхового ринку.

Кваліфікаційна робота представлена на здобуття освітнього ступеня «магістр» галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 072 «Фінанси банківська справа та страхування». – Державний університет «Житомирська політехніка», Житомир, 2023.

Дослідження присвячено розвитку теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій з удосконалення інноваційного механізму на ринку страхових послуг.

Досліджено поняття сутності та особливостей функціонування страхового ринку. Розглянуто сучасний стан наукових досліджень щодо розвитку страхового ринку. Проведено аналіз сучасного стану страхового ринку за 2019-2022 роки. Розвинуто теоретичні основи доходів та видатків бюджетних установ, що дало можливість оцінити кошторис Державного університету «Житомирська політехніка» протягом 2019-2023 рр. Розроблено перспективи інноваційного механізму на ринку страхових послуг, який спрямований на підвищення ефективності інновацій страхового ринку.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, інновації, інноваційна діяльність.

Annotation

Homanyuk O.M. Innovative mechanisms of insurance market development.

The qualification work is presented for obtaining the master's degree in the field of knowledge 07 "Management and administration" specialty 072 "Finance, banking and insurance". - Zhytomyr Polytechnic State University, Zhytomyr, 2023.

The study is devoted to the development of theoretical foundations and the development of practical recommendations for improving the innovative mechanism in the market of insurance services.

The concept of the essence and features of the functioning of the insurance market has been studied. The current state of scientific research on the development of the insurance market is considered. An analysis of the current state of the insurance market for 2019-2022 was carried out. The theoretical foundations of revenues and expenses of budget institutions were developed, which made it possible to estimate the budget of the State University "Zhytomyr Polytechnic" during 2019-2023. The prospects of an innovative mechanism in the market of insurance services, which is aimed at increasing the efficiency and innovations of the insurance market, were developed.

Key words: insurance, insurance market, innovations, innovative activity.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ	8
1.1. Сутність та особливості функціонування страхового ринку	8
1.2. Етапи розвитку страхового ринку України	19
1.3. Сучасний стан наукових досліджень з питань розвитку страхового ринку	32
Висновки до 1-го розділу	43
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ	45
2.1. Стан та тенденції розвитку страхових компаній	45
2.2. Аналіз інноваційної діяльності страхових компаній	52
2.3. Перспективи інноваційного механізму на ринку страхових послуг	62
Висновки до 2-го розділу	76
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ	82

ВСТУП

Актуальність теми. Страховий ринок є необхідним елементом фінансової системи кожної країни, який відіграє значну роль в розвитку економічної ситуації держави загалом, оскільки формує страхове середовище, спроможне забезпечити страховий захист фізичним та юридичним особам через процес виплати страхових відшкодувань при настанні страхових подій, скорочуючи витрати державного бюджету на компенсацію заподіяних збитків, які виникли шляхом надзвичайних ситуацій, різних природних лих, а також забезпечує соціальну підтримку і захищає бізнес від настання непередбачуваних ризиків. Саме тому питання аналізу страхового ринку України на сьогодні є актуальним.

Війна, що триває в Україні, продовжує спричиняти значні руйнування і завдавати шкоди інфраструктурі та майну, як результат, посилюються кризові явища в національній економіці. В таких умовах звичайне функціонування фінансової системи нашої держави стало неможливим і виникла гостра потреба у швидкому реагуванні на вплив зовнішніх факторів для відновлення її життєздатності. До основних способів для попередження та мінімізації ризиків традиційно належить страхування. Разом з тим, військові дії вносять безпосередні корективи у сферу діяльності страхових компаній. Саме тому, вітчизняним страховикам довелося діяти швидко, щоб зберегти власний бізнес та задовольнити потреби клієнтів. Хоча повний масштаб економічної шкоди, спричиненої війною в Україні, ще належить розкрити, на сьогодні, вже відчутно низку безпосередніх наслідків для страхової галузі.

Як результат, об'єктивно виникає необхідність у дослідженні нових особливостей та правил функціонування національних страховиків на фінансовому ринку в умовах воєнного стану, що зумовлює високу актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи новизну теми діяльності страхових компаній в умовах військового часу, розкриття даного питання є досить поширеним у наукових дискусіях серед аналітиків, експертів,

урядовців та науковців, разом з тим, на сьогодні, ще є недостатньо висвітленим. Серед вітчизняних науковців, варто виділити праці, які присвячені дослідженню проблематики страхової діяльності в умовах війни, таких вчених, як: Базилевська Н., Внукова М., Діденко С., Маслій О., Могилова А., Чернишова О., Чорновол А. та інші. Окрім того, дослідження функціонування страхових компаній в умовах військового конфлікту відбувається на різних інформаційних порталах, зокрема: Вокс Україна, Finbalance, Forinsurer та інші. Проведення аналізу впливу ризику воєнних дій на страховий ринок Європи займається Міжнародна організація зі страхування та перестрахування (Insurance Europe).

Метою є виявлення основних тенденцій інноваційного механізму розвитку страхових компаній на фінансовому ринку України після запровадження воєнного стану, у контексті аналізу ключових досягнень і проблем, якими вони супроводжуються, та визначення на цій основі перспектив діяльності страховиків у післявоєнний період.

Відповідно до мети, основними **завданнями** виступають:

- дослідити Сутність та особливості функціонування страхового ринку;
- виділити Етапи розвитку страхового ринку України;
- розглянути сучасний стан наукових досліджень з питань розвитку страхового ринку;
- проаналізувати стан та тенденції розвитку страхової компанії;
- провести аналіз інноваційної діяльності страхової компанії;
- визначити перспективи інноваційного механізму на ринку страхових послуг.

Об’єкт дослідження – це процес формування інноваційного механізму розвитку страхового ринку.

Предмет дослідження – механізм розвитку страхового ринку.

Методи дослідження. При написанні роботи для вирішення поставлених завдань були використані різноманітні загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: абстрактно-логічний метод був використаний для теоретичних узагальнень, визначення основних категорій та понять, формування висновків

досліджень; *методи аналізу та синтезу* – для визначення функцій, сутнісних ознак страхового ринку; *структурно-функціональний метод* – діяльність учасників страхового ринку; *логічного узагальнення* – перспективи інноваційного механізму розвитку страхового ринку.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України; матеріали й статистичні дані Міністерства фінансів України, Державної податкової служби України, наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених; ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних основ становлення й стратегічного розвитку страхового ринку в Україні, що дозволило одержати теоретичні і практичні результати, які містять наукову новизну інноваційних механізмів розвитку страхового ринку, зокрема окреслено перспективи його розвитку в сучасних умовах, а саме:

- досліджено поняття сутності та особливостей функціонування страхового ринку (метою страхового ринку є страховий продукт або послуга, які є невід'ємною частиною його функції. Суб'єктом страхового ринку є страхова компанія, яка є основною фінансовою установою, що працює на страховому ринку.);

- проаналізовано сучасний стан наукових досліджень щодо інноваційної діяльності страхового ринку (в результаті чого зроблено висновок, що в даний час неможливо повністю оцінити вплив військових операцій на стан страхового ринку, і, відповідно, необхідні подальші дослідження, засновані на аналізі та оцінці наслідків введення воєнного стану.);

- проведено аналіз сучасного стану страхового ринку (де за період воєнного стану кількість страхових компаній зменшилася на 33 і станом на 31.03.2023 становила 122 одиниць: з них non-life 110 та life 12. Про стан страхового ринку України під час війни, варто відзначити, що він знаходиться в критичному стані,

але продовжує працювати і забезпечувати захист суспільства і комерційних організацій);

- розроблено перспективи інноваційного механізму на ринку страхових послуг (страховий ринок є важливим структурним елементом фінансової системи, завдяки впровадженню певних продуктів можна забезпечити безпеку всієї країни. Він спрямований на зниження ефективності страхового ринку в стані війни, але навіть в такій кризовій ситуації страховики продовжують працювати безперервно, забезпечуючи прибутковість. Часткове покриття військових ризиків стало основним продуктом страхових компаній. Ця проблема досі не вирішена і вимагає взаємної співпраці декомунізації між державами, учасниками страхового ринку та міжнародними організаціями для розробки ефективних механізмів страхування від військових ризиків. Розвиток внутрішнього страхового ринку і можливість залучення інвестицій в економіку країни залежать від активності всіх зацікавлених сторін у процесі вирішення цієї проблеми. Не менш важливим є створення комплексу заходів зі збору коштів на післявоєнну реконструкцію за активної участі страхових компаній.).

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що запропоновані висновки та рекомендації щодо інноваційних механізмів розвитку страхового ринку України можуть бути використані у практичній страховій діяльності.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення та результати дослідження доповідалися та опубліковані в матеріалах науково-практичних конференцій («Конференція, присвячена Дню науки», м. Житомир, 15-19 травня 2023 р. та «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу», м. Житомир, 9-10 листопада 2023 р.)

Структура, зміст та обсяги роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків і пропозицій, списку використаних літературних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи складає 88 сторінки машинописного тексту, у тому числі 8 таблиць, 12 рисунків. Список використаної літератури нараховує 71 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ

1.1. Сутність та особливості функціонування страхового ринку

Страховий ринок є важливим сегментом фінансового сектору України, функціональним призначенням якого є не лише забезпечення страхового захисту, що є специфічною послугою даного ринку, а й забезпечення сталого розвитку національної економіки, поліпшення інвестиційного клімату в державі. Подальша капіталізація страхового ринку, підвищення рівня страхової культури населення, удосконалення нормативно-правового поля функціонування суб'єктів страхової справи, забезпечення ефективності їх функціонування в умовах здорової конкуренції є пріоритетним завданням в контексті державного регулювання страхової діяльності. В той же час, визначення ролі галузі страхування в економічній системі держави та формування стратегії розвитку страхування в Україні є неможливим без проведення детального аналізу стану та особливостей функціонування галузі, що в цілому, визначає важливість проведення даного дослідження, актуальність якого загострюється в умовах кризових явищ в економіці держави, підвищенні соціального напруження у суспільстві.

Страхова діяльність є специфічним стандартом підприємницької діяльності, яка за системним аспектом в розрізі функціонального призначення з внутрішньої сторони направлена на максимізацію прибутку, як головної мети ведення даного виду бізнесу, а із зовні на забезпечення соціально-економічної стабільності в суспільстві, мінімізацію витрат бюджетів різних рівнів за умови раціонального та ефективного формування й розподілу страхових резервів [25].

В умовах динамічних змін ринкового середовища та загострення конкурентної боротьби, актуальності набувають питання мінімізації негативних факторів впливу на діяльність господарюючих суб'єктів, створення дієвого механізму захисту чи нівелювання впливу можливих потенційних загроз. Вирішенням даного питання може бути формування фінансового стійкого, ефективного та прозорого страхового ринку.

Перш ніж перейти до аналізу стану та особливостей функціонування

страхового ринку України, необхідно більш детально дослідити сутність даної дефініції.

Так, страховий ринок є формою економічних відносин, об'єктом яких є купівля продаж страхового захисту реалізація якого забезпечується на основі механізму перерозподілу фінансових ресурсів страховиків та страхувальників [25].

Страховий ринок є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків. В порівнянні з європейськими країнами, в Україні страхові послуги мають менший попит, особливо в галузі страхування відповідальності та окремих видів особистого страхування, через складну економічну ситуацію держави [21]. Саме тому слід провести аналіз показників діяльності страхового ринку за 2018–2020 роки.

Першочергово зазначимо, що відповідно ст. 1 Закону України «Про страхування» [53], страхування – «це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів».

За галузевою ознакою страховий ринок поділяють на ринок страхування життя та ринок загальних (ризикових) видів страхування (майнового, особистого, відповідальності) [66].

Посилаючись на ст. 6 Закону України «Про страхування» [53] слід визначити страхування життя як «вид особистого страхування, який передбачає обов'язок страховика здійснити страхову виплату згідно з договором страхування у разі смерті застрахованої особи, а також, у разі дожиття застрахованої особи дозакінчення строку дії договору страхування та досягнення застрахованою особою визначеного договором віку».

Ринок страхових послуг є однією із складових фінансової інфраструктури, який взаємодіє з виробничою сферою, ринком капіталу, фондовим ринком і таке інше. Розглядаючи досвід країн розвиненої економіки, страхування забезпечує

суб'єктам господарської діяльності страховий захист їхніх інтересів від фінансових ризиків, фізичним особам захист майнових інтересів, відповідно.

Страхування зумовлене соціальними та економічними потребами людства. Економічну необхідність у страховому захисті пояснюють необхідністю створення такого виду діяльності, що здійснює акумуляцію фінансових коштів для відшкодування збитків, які були заподіяні настанням шкідливих для здоров'я, життя і матеріального благополуччя подій. Сфера страхування потребує певного економічного і адміністративного забезпечення на довгострокову перспективу та є важливою частиною ринку фінансових послуг.

Страхування – це потужна фінансово-кредитна система, яка майже не відрізняється від банківської. Значення страхування збільшується в міру розвитку конкуренції та ринкових відносин. Саме через страхування формуються значні інвестиційні ресурси та політика соціально-економічного захисту населення.

Існують численні погляди на сутність страхового ринку, але в економічній літературі немає однозначного трактування щодо даного поняття [35, с. 727] (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи щодо тлумачення сутності поняття «страховий ринок»

Автор	Сутність підходу до трактування
1	2
С.С. Осадець [40]	«... сфера економічних відносин, у процесі яких формуються попит і пропозиція на страхові послуги та здійснюється акт їх купівлі-продажу»
В.Д. Базилевич [2]	«... частина фінансового ринку, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист, формується попит і пропозиція на нього»
О.О. Гаманкова [8]	«... є складовою як фінансового ринку (ринку грошей і ринку капіталів – оскільки на цих ринках страхові компанії розміщують свої капітали, використовуючи певні фінансові інструменти), так і ринку фінансових послуг, оскільки страхові компанії як фінансові посередники залучають кошти страхувальників, продаючи страхові послуги»
О.М. Залетов [24]	«... сукупність фінансово-економічних відносин, завдяки яким перерозподіляється частина національного доходу та сукупного суспільного продукту шляхом особливого методу утворення страхового фонду грошових ресурсів»
В.Й. Плиса [46]	«... форма організації грошових відносин з формування та розподілу страхового фонду для забезпечення страхового захисту суспільства»

Продовження таблиці 1.1

1	2
О.В. Козьменко [30]	«... сукупність інститутів і механізмів по створенню, купівлі-продажу і споживанню страхових послуг»
М. В. Мних [36]	«... економічні відносини, які виникають з виробництвом, розподілом, обміном і споживанням страхових послуг»
О. М. Музика [37]	«... розглядають як особливу соціально-економічну структуру, систему економічних, суспільних, фінансово- економічних та грошових відносин, форму взаємозв'язку між учасниками страхових правовідносин, сукупність страхових компаній, окрему сферу послуг, частину фінансового ринку, економічний простір, форму функціонування сукупного страхового фонду, економічне середовище функціонування страховиків»

Без функціонування потужного ринку страхових послуг неможливе створення ефективної системи захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб, забезпечення економічної безпеки держави. Крім того, страхування є важливим джерелом акумулювання коштів для подальшого їх використання задля компенсації збитків, спричинених внаслідок страхових подій, а також захищає бізнес від фінансових ризиків та забезпечує соціальну підтримку.

Беручи до уваги трактування «страхового ринку» українськими та закордонними вченими, було виявлено, що усі погляди можна згрупувати наступним чином (рис. 1.1).

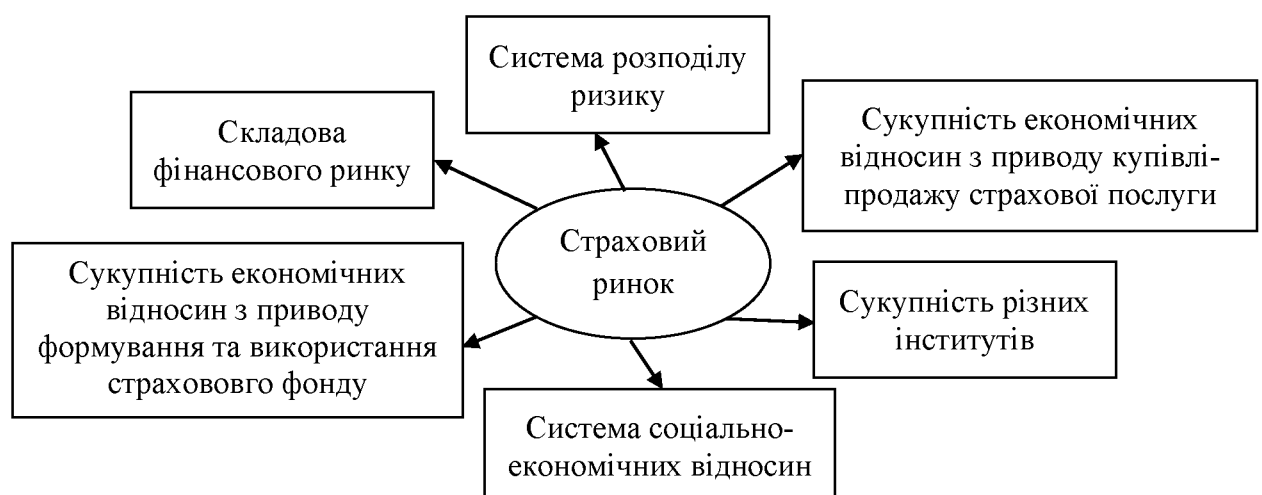


Рис. 1.1. Підходи до сутності поняття «страховий ринок» [35]

Розвитку страхового ринку України можна характеризувати основними принципами, а саме:

1. Мотивація діяльності страховиків і страхувальників – держава створює певні умови, щоб страхові компанії були зацікавлені у наданні послуг, а юридичні та фізичні особи – в страхових послугах;

2. Довіра – це принцип розвитку страхового ринку, заснований на матеріальній та моральній відповідальності страховика перед страхувальником, на надійному правовому захисті страхувальника;

3. Стабільність полягає у створенні державою зрозумілих і ефективних правил для сталого та ефективного функціонування страхового ринку;

4. Обмеження присутності держави на страховому ринку полягає у тому, що держава втручається у діяльність страховиків у випадку формування статутних капіталів, контролю за платоспроможністю страховиків, встановлення правил формування та обліку страхових резервів, оподаткування;

5. Верховенство права, тобто правове регулювання страхової діяльності;

6. Конкурентність – коли держава створює сприятливі умови для розвитку страхового ринку з метою забезпечення реалізації права на вільний вибір страховика та ефективний страховий захист. Держава гарантує страховикам і страхувальникам вільний вибір видів страхування.

7. Системність полягає в узгодженні планів щодо реформування страхового ринку з заходами і планами інших галузей економіки [10].

На сучасному етапі страховий ринок виконує низку взаємопов'язаних функцій. Усі функції поділяються на основні та додаткові. Виділяють наступні основні функції страхового ринку:

- контрольна - здійснення контролю за проведенням страхових операцій;
- ризикова - матеріальна відповідальність страхових компаній за наслідки ризику, обумовленого подією, яка вказана в договорі страхування;

- накопичувальна - проявляється тільки деякими видами страхування (страхування життя, пенсії, ренти) з урахуванням інвестиційного доходу протягом дії договору;

- превентивна - проявляється у фінансуванні заходів щодо зменшення страхового ризику, попередженні настання страхових випадків.

До основних функцій, зазвичай, додають ще низку додаткових, серед яких можна виокремити:

- інвестиційну тобто, вкладання тимчасово вільних коштів страховика в інші види діяльності з метою отримання прибутку;
- компенсаційну - відшкодування збитків при настанні страхового випадку;
- соціальну - здійснення страхування через надання додаткових соціальних послуг;
- консалтингову - надання консалтингових послуг одними учасниками ринку іншим;
- організаційну - організація взаємовідносин між страхувальниками та страховиками [12, с. 108].

Провівши аналіз страхового ринку можна виділити основні елементи, без яких страховий ринок не може функціонувати, до них, безпосередньо, відносять такі, як:

1. Суб'єкти страхових відносин, а саме: страховики, страхувальники, страхові посередники;
2. Об'єкти страхування, що мають споживчу вартість;
3. Потреба у страхових послугах та продуктах;
4. Можливість прийняття рішень про участь у страховій угоді;

Страховий ринок України має певну внутрішню структуру, що представлена суб'єктами страхового ринку, та об'єктами - страховими продуктами, що реалізуються. Зовнішнє середовище страхового ринку представлене державними ланками фінансової системи та сферою міжнародних зв'язків, з якими він пов'язаний через грошові потоки [38].

Структура страхового ринку – співвідношення між суб'єктами і об'єктами страхового ринку, що виникають і відтворюються у зв'язку з процесом страхування [45, с. 112].

Внутрішня структура страхового ринку за суб'єктами містить наступні елементи (рис. 1.2):

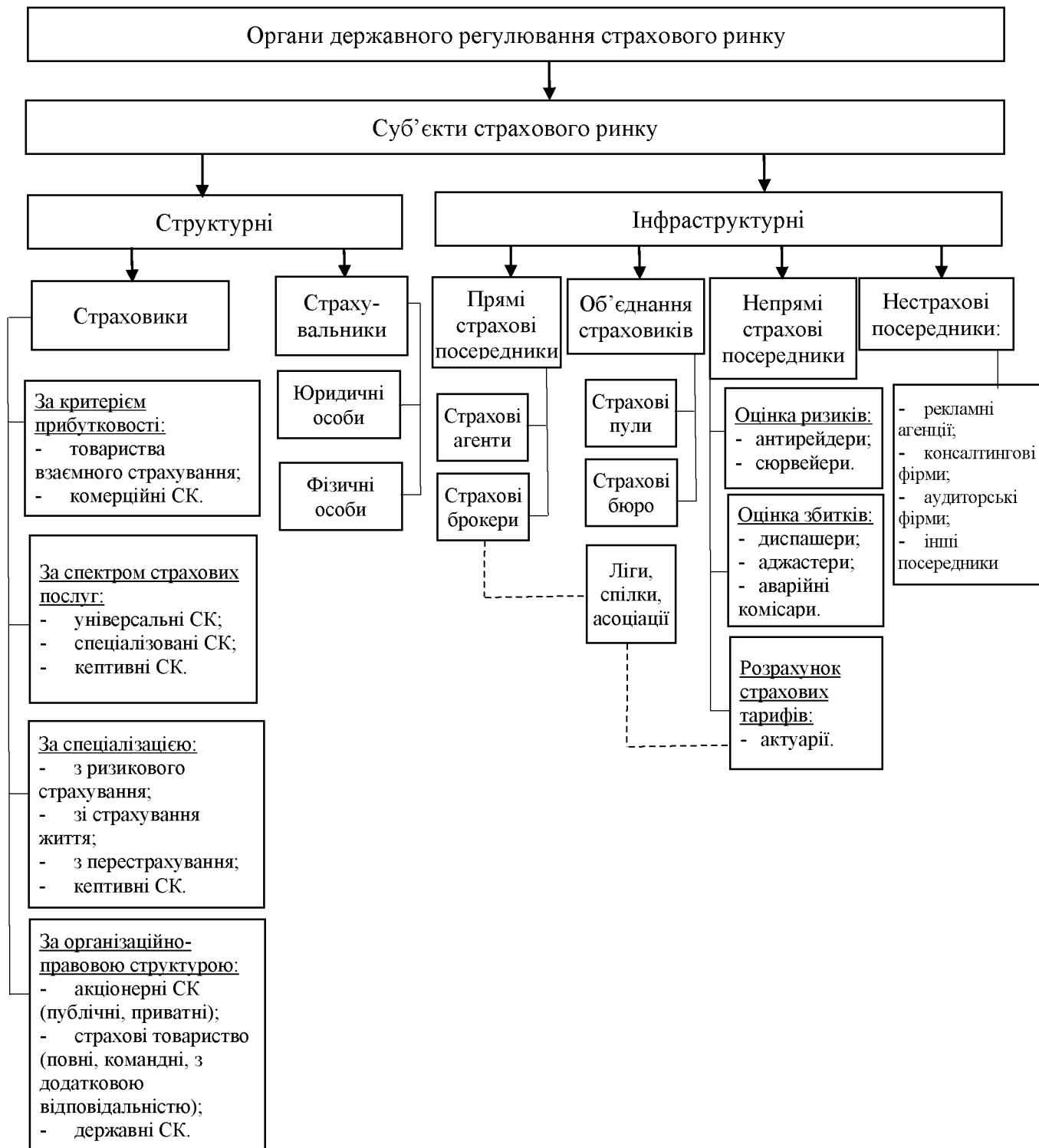


Рис. 1.2. Класифікація учасників страхового ринку [12, с. 102]

1. Структурні елементи страхового ринку (страховики і страхувальники);
2. Інфраструктурні елементи (прямі та непрямі страхові посередники, не страхові посередники, об'єднання страховиків)

3. Уповноважені органи державного регулювання страхового ринку.

Об'єктами страхового ринку є страхові продукти або послуги, які є

невід'ємною частиною його функціонування. Забезпечення страховим захистом - їх споживча вартість. Ціна страхового продукту виражається в страховому тарифі. Її складають на певній основі, зіставляючи попит і пропозицію на свої послуг.

Суб'єктами на страховому ринку є страхові компанії – основні фінансові інститути, які діють на страховому ринку. Страхові компанії створюються з метою отримання прибутку за рахунок розміщення страхових резервів та надання страхових, перестрахових послуг та послуг страхового посередництва як фізичним, так і юридичним особам [53].

Згідно з Законом України «Про страхування» «страхові компанії можуть створюватися у формі акціонерних, командитних, повних товариств та товариств з додатковою відповідальністю», при умові, якщо вони одержали ліцензію на здійснення страхової діяльності [19, с. 209].

Близько 90 % страхових компаній створюються у вигляді акціонерних товариств. В тому числі 20 % - публічні акціонерні товариства, 70% - приватні акціонерні товариства, 9% страхових компаній створених у формі товариств з додатковою відповідальністю, 1% - страхові компанії створені у формі повного товариства і лише 3 компаній - командитні товариства.

За спеціалізацією діяльності страхові компанії поділяються на 4 групи:

1. Страхові компанії, що займаються загальними або ризиковими видами страхування;
2. Страхові компанії, що займаються страхуванням життя;
3. Страхові компанії, що займаються тільки перестраховальними операціями, тобто професійні перестраховики;
4. Страхові компанії, що паралельно здійснюють ризикове страхування та страхування життя.

Перелік усіх видів страхування, якими може користуватися страхувальник, є асортиментом страхових продуктів. Усі види страхування відображенні в 6 та 7 статті Закону України «Про страхування».

За об'єктом виділяють три галузі страхування:

– особисте страхування поєднує в собі заощаджувальну та ризикову функцію. В даному виді страхування об'єктом є майнові інтереси, що пов'язані зі здоров'ям, життям, додатковою пенсією та працездатністю людини.

– майнове страхування, де об'єктом виступають майнові інтереси, що пов'язані з користуванням, володінням та розпорядженням майном. В даному виді страхування страхувальниками виступають як власники майна, так і фізичні чи юридичні особи, які відповідають за збереження майна. Економічне призначення майнового страхування - відшкодування збитків у разі настання страхового випадку.

– страхування відповідальності, де об'єктом виступають майнові інтереси, які пов'язані із відшкодуванням шкоди заподіяної особі чи її майну, а також збитку нанесеному юридичній особі [12, с. 105].

На страховому ринку діють страхові посередники, до яких відносять:

1. Страхові агенти – це юридичні та фізичні особи, які діють за дорученням страховика і виконують частину його діяльності.

2. Страхові брокери – це «юридичні та фізичні особи, які здійснюють посередницьку діяльність на страховому ринку від імені страховика або страхувальника. Страхові брокери повинні бути зареєстровані в установленому порядку як суб'єкт підприємницької діяльності» [2, с. 151].

На страховому ринку діють непрямі посередники, тобто професійні оцінювачі ризику:

1. Андерайтери - має право від імені страховика брати на страхування запропоновані ризики, визначити умови договору цих ризиків та тарифні ставки.

2. Сюрвеєри – це агент страховика або інспектор, який здійснює огляд та оцінку майна, що береться на страхування, та визначає ймовірність настання страхового випадку.

3. Актуарій – тобто спеціаліст, консультант, фінансовий аналітик зі страхування, який застосовує актуарну математику на практиці.

4. Диспашери – це спеціаліст у галузі морського права, який здійснює розрахунки при настанні загальної аварії, розподіляє збитки між вантажем,

судном та фрахтом.

5. Аварійні комісари встановлює причини, розмір збитку у випадку настання страхового випадку [12, с. 117].

До елементів інфраструктури страхового ринку також відносять:

- організації, які надають консалтингові і рекламні послуги;
- наукові та освітні установи;
- організації, які займаються оцінкою майна і ризиків;
- організації по забезпеченні страхової та перестрахової діяльності;
- інвестиційні компанії;
- організації, що займаються попередженням випадків страхового шахрайства і веденням відповідних баз даних [12, с. 118].

Страховий ринок, що є складовою частиною фінансового ринку України, визначається як система економіко-правових відносин між покупцями, продавцями послуг зі страхування й перестраховування та їхніми посередниками, у результаті чого здійснюються мобілізація, розподіл і перерозподіл грошових коштів. Учасниками ринку є страховики, застраховані особи, вигодонабувачі, товариства взаємного страхування, страхові та перестрахові брокери, страхові агенти, актуарії, аварійні комісари, а також об'єднання операторів і споживачів страхових послуг.

У національній економіці страховий ринок виконує такі важливі функції:

1) сприяє прискоренню мобілізації капіталу та його ефективному інвестуванню; забезпечує суб'єктам господарської діяльності та фізичним особам зменшення рівня ризиків та втрат;

2) забезпечує зменшення навантаження на державний бюджет у частині відшкодування збитків, спричинених надзвичайними ситуаціями, катастрофами, катаклізмами, різноманітними природними лихами;

3) стимулює вдосконалення ринкових відносин та ділової активності, покращує інвестиційний клімат в Україні;

4) забезпечує соціальну підтримку населення [58].

У разі, якщо при настанні страхового випадку передбачено регулярні

послідовні довічні страхові виплати (страхування довічної пенсії), обов'язковим є передбачення у договорі страхування ризику смерті застрахованої особи протягом періоду між початком дії договору страхування та першою страховою виплатою з числа довічних страхових виплат [63].

Також до видів особистого страхування відноситься ризикове страхування («non-life») – захист від втрати працездатності або смерті в результаті нещасного випадку [66].

Під час дії воєнного стану в Україні економіка нашої держави поставлена на паузу. На сьогоднішній день немає жодної галузі, яка б не постраждала від вторгнення росії в Україну. Страхова галузь, ймовірно, отримає низку позовів за воєнними полісами від суден, пошкоджених або втрачених морськими мінами, ракетними атаками та бомбардуваннями в зоні конфлікту в Чорному та Азовському морях. Страховики також можуть зіткнутися з претензіями за полісами морської війни від суден і вантажів, заблокованих або захоплених в українських портах та прибережних водах російською блокадою.

На жаль, руйнування та збитки є невідворотними наслідками війни. З іншого боку, страхування є механізмом, який загалом спрямований на забезпечення компенсації та відшкодування збитків. Проте у кожного правила є винятки, і війна є одним із таких винятків для страхування.

Зауважимо, що положення страхування різних страхових компаній на випадок війни відрізняються в залежності від умов конкретного договору. Як правило, всі договори страхування містять пункт про те, що збиток, заподіяний внаслідок військових дій, не є страховим випадком. Це означає, що сам по собі факт введення воєнного стану не повинен бути підставою для невизнання випадку страховим і відмови у виплаті страхового внеску.

Страховим випадком є подія, передбачена договором страхування або законодавством, яка відбулася і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхової суми страхувальнику (ч.2 ст. 8 Закону України «Про страхування») [53]. Наприклад, шкода завдана в результаті бойових дій (обстрілів та бомбардування) ще не визначається страховим випадком.

Переважно страхові компанії виплачують страхове відшкодування у звичайному порядку відповідно до усіх вимог договору та законодавства.

Система страхових відносин в Україні забезпечує права, свободи і законні інтереси клієнтів страхових компаній навіть під час воєнного стану.

Але слід зазначити, якщо характер збитків однозначно вказує на те, що вони отримані в результаті військових дій, то звичайний договір страхування не дозволить отримати компенсацію. Для цього випадку існує особливий вид страхування від військових ризиків, який після 2014 року дещо поширився в прикордонних з ОРДЛО регіонах. Через високу ціну цей вид страхування не набув великої популярності і використовувався у виняткових випадках [7].

Сам факт війни чи воєнного стану, який діє з 24 лютого до сьогодні, не може бути підставою для відмови у виплаті страховки. Проте сучасні реалії не звільняють жодну зі сторін від зобов'язань по договору. Форс-мажор може вважатися лише законною підставою для відстрочення виконання обов'язку без жодної відповідальності за це. Це означає, що всі права та обов'язки сторін, які укладають такий договір, залишаються в силі.

На даний момент страховий ринок не має підстав для оптимізму щодо найближчого майбутнього. Треба визнати, що страхування, на жаль, не є однією з ключових галузей економіки. Страхування можна розглядати скоріше як додатковий інструмент, що дозволяє знизити ризики. І тому очевидно, що після перемоги фінансові ресурси будуть спрямовані на відновлення інфраструктури, житла, заводів, транспорту, а не на їх страхування. Наприклад, якщо Ви хочете застрахувати нерухомість, її спочатку потрібно відбудувати або придбати. В умовах обмежених фінансових ресурсів ресурси будуть спрямовані на першочергові потреби, тому питання страхування залишиться на другому плані [7].

1.2. Етапи розвитку страхового ринку України

Страхування – це довгостроковеджерело інвестицій. Еволюція страхового ринку являє собою процес тривалий і поступовий, стабільність його залежить

безпосередньо від динаміки розвитку суб'єктів господарювання та загалом від змін в економіці.

Найдавнішим способом страхового захисту на українських землях також було взаємне страхування. Починаючи з XIII ст. і до появи залізниці на теренах сучасної України велику роль у перевезенні вантажів на далекі відстані відігравало чумацтво. Під час подорожі чумак міг захворіти, померти, міг загинути віл чи зламатися віз, тоді зусиллями всього гурту чумаків потерпілому (або родичам) виділялася допомога, купували потрібні засоби пересування. Однак до попередньої сплати регулярних внесків для створення й поповнення страхового фонду вдавалися рідко.

В Україну класичне страхування прийшло із Західної Європи ще в XIII ст. На той час у Петербурзі і Москві виникли філії англійських страховиків [61].

У 1786 р. було встановлено державну монополію на страхову діяльність у Російській імперії. Катериною II у 1781 р. видано «Статут купецького судноплавства», де містилися положення про морське страхування, а у 1786 р. спеціальним Маніфестом уведено страхування від вогню.

Найбільш поширеним страховим ризиком за тих часів була пожежа, тому в 1827р. утворено Перше російське страхове товариство від вогню. До 1913р. уже більше 300 страховиків (у т. ч. 13 акціонерних компаній) здійснювали страховий захист від вогню. Зі скасуванням кріпосного права активізувався розвиток страхової справи, зорієнтованої на потреби села, утворилася система земського страхування.

У Полтаві в 1863 р. була створена перша страхова компанія (товариство взаємного страхування від вогню) на теренах Східної України.

Першими українськими страховими товариствами на території Західної України (Австро-Угорщина) були страхове товариство страхування від вогню «Дністер» (1891 р., м. Львів) і товариство взаємного страхування життя і пенсій «Карпатія» (1911 р., м. Чернівці) [61].

У 1906р. прийнятий закон про проведення страхування життя державними ощадними касами. До революції на території України були майже всі відомі на

той час різновиди страхування і форми страхових компаній.

Події 1917р. внесли багато змін і у страхову справу нашої країни. Уже через рік страхова справа була оголошена державною монополією. Усі страхові операції виконувались органами Головного управління державного страхування, яке підпорядковувалось Міністерству фінансів.

Страхування розвивається відповідно з правовими, економічними та соціальними умовами, що існували відповідно за часів Київської Русі, царської Росії та у колишньому СРСР.

У Київській Русі появу страхування пов'язують з пам'яткою давньоруського права - «Руською правдою». У ній знаходять елементи договору страхування цивільної відповідальності, а також для тих хто вступив у таке неформальне страхове товариство страховою виплатою за ненавмисне вбивство є віра (грошовий штраф).

Розвиток страхового ринку в Україні можна поділити на такі етапи:

1. 1988 - 1991 рр. - демонополізація страхування у Радянському Союзі;
2. 1991 - 1993 рр. - формування страхового ринку України;
3. розвиток страхового ринку після [12, с. 119]:
 - прийняття Декрету «Про страхування» (1993 - 1996 рр.);
 - прийняття Закону України «Про страхування» (1996 - 2001 рр.);
 - прийняття Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» (2001 - 2003 рр.);
 - прийняття податкового кодексу (2015 р. - по сьогодні).

26 травня 1988 р. Верховною Радою СРСР був прийнятий Закон «Про кооперацію». «З цього часу розпочалася демонополізація страхування. Почали появлятися страхові компанії різних організаційно-правових форм, союзні республіки отримали автономність щодо вирішення економічних та юридичних питань у страховій справі. Згідно з Законом України «Про кооперацію» перші кооперативи, які утворилися у 1988 р. страхували майно в органах державного страхування, визначали умови і види страхування, створювали кооперативні страхові компанії» [12, с.119].

19 червня 1990 р. Рада Міністрів СРСР затвердила Положення «Про акціонерні товариства і товариства з обмеженою відповідальністю», яке дало можливість створювати недержавні страхові компанії в СРСР. У 1991 р. після занепаду СРСР усі союзні республіки та Україна почали самостійно вирішувати питання щодо організації страхової діяльності на своїх територіях.

16 жовтня 1991 р. був створений Укрдержстрах на базі Головного управління державного страхування України. За період його функціонування приріст договорів добровільного страхування зріс на 10-11%. У 1993 р. замість Укрдержстраху було створено ВАТ «Національна акціонерна страхова компанія «Оранта», яку заснував Фонд державного майна України.

Страхування розвивалося в умовах командно-адміністративних методів управління народним господарством. О. М. Гладчук, С.С. Кучерівська виділяють наступні етапи еволюції страхової справи в незалежній Україні (рис.1.3).

У 90-х роках після здобуття Україною незалежності в страховій діяльності потрібно було відроджувати традиційні принципи і види страхової справи, на фоні складних трансформаційних економічних і політичних процесів.

Створення великої кількості страхових компаній не забезпечувало формування повноцінного страхового ринку в Україні. В першу чергу не було органу, який би контролював страхову діяльність, а це стало сферою в якій працювали аферисти та шахраї. Незахищеність інтересів та невпорядкована діяльність страхувальників сприяли створенню системи державного регламентування страхової діяльності. Основою цього став Декрет Кабінету Міністрів України «Про страхування» від 10 травня 1993 р. та постанова Кабінету Міністрів України «Про ліцензування страхової діяльності» від 1 липня 1993 р. (тратив чинність).

Після прийняття Декрету «Про страхування» кількість страхових компаній збільшилася до 700, їм видано 1175 ліцензій на здійснення страхової діяльності, в тому числі 836 - з майнового страхування, 149 - зі страхування життя, 330 - зі страхування відповідальності, 97 - за обов'язковими видами страхування. Велика кількість страхових компаній опинилася на грані банкрутства, оскільки мали малий статутний капітал, а також погано сформовані страхові резерви.

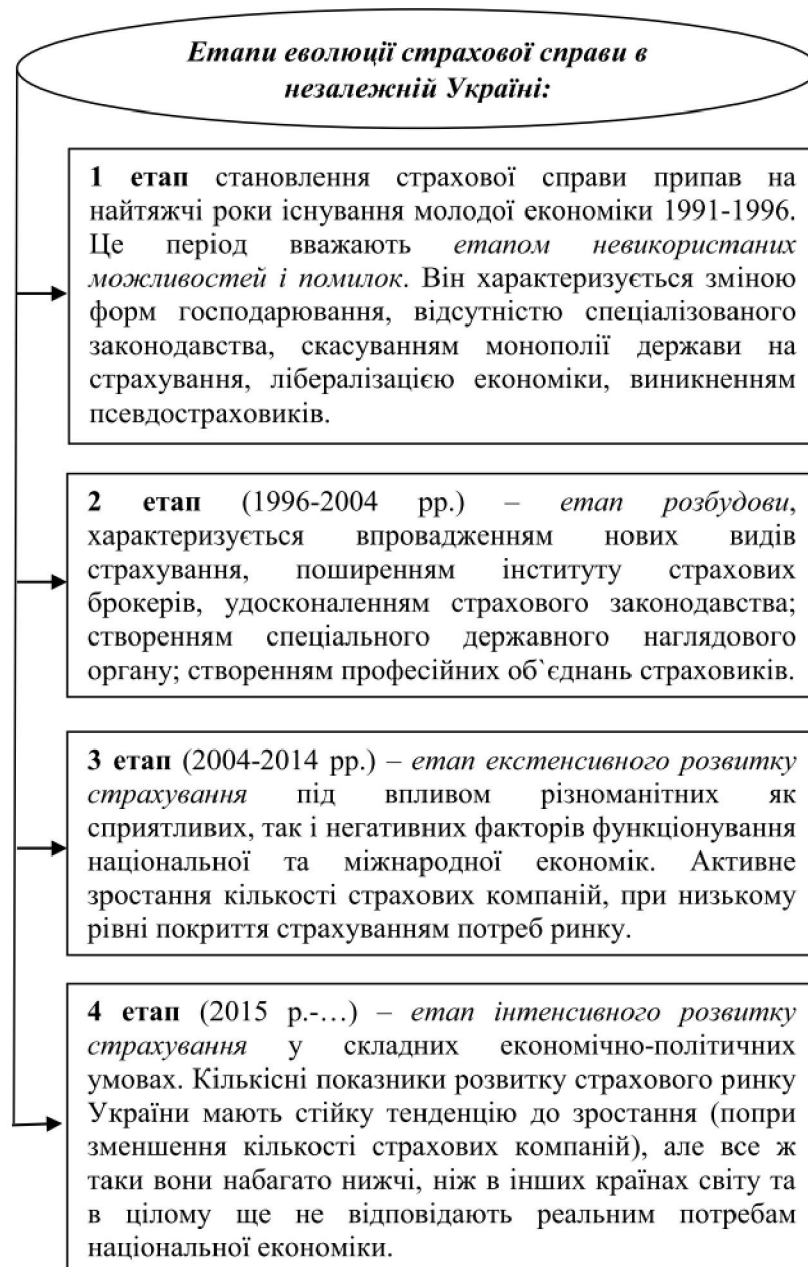


Рис. 1.3. Етапи еволюції страхової справи в незалежній Україні [61]

Починаючи з 1993 р. показники добровільного страхування значно перевищувало показники обов'язкового страхування. У 1993 р. страхові організації зібрали 937,5 млрд. крб., у тому числі 883,1 млрд. крб. - за добровільними видами та 54,4 млрд. крб. - за обов'язковими видами страхування. Пояснюється це тим, що державні підприємства в даний період були у складному фінансовому становищі та не змогли сплачувати страхові платежі.

1994 - 1995 рр. характеризувалися високим рівнем інфляції. Значного поширення набуло особисте страхування, відповідно до нього страхові компанії

розробили правила інфляційного страхування життя. Серед видів особистого страхування особливе місце належало «змішаному» страхуванню життя з урахуванням інфляції. В такому договорі страхувалися одночасно було страхування на дожиття, впроваджувалися збитки від нещасного випадку та збитки від інфляції. Значно знизилися обсяги майнового страхування в умовах інфляційних процесів. 2 березня 1994 р. Наказом Укрдержстраху №12 було затверджене «Тимчасове положення про порядок формування та розміщення страхових резервів», що визначало сутність та призначення, джерела формування й категорії активів. Ними були представлені страхові резерви та обмеження щодо їх інвестування. Проте у 1995 р. рівень інфляції значно знизився і змішане страхування життя з урахуванням інфляції перестало існувати, оскільки не мало достатньої законодавчої бази. У свою чергу це призвело до падіння темпів зростання страхових послуг та банкрутства багатьох страхових компаній.

Не зважаючи на негативні наслідки страхування життя у попередній період відбулися позитивні зміни з цього виду страхування. У 1995 р. збільшилися надходжень з страхування життя на 30 млрд. крб., а страхові виплати у 1,5 рази. Страховики почали виконувати в повному обсязі свої зобов'язання і приймати на страхування збалансовані ризики.

Значного розвитку у 1995 р. набуло страхування відповідальності, зокрема цивільної відповідальності власників транспортних засобів і відповідальності юридичних осіб. 1995 р. характеризується розвитком перестрахового бізнесу. Якщо у 1994 р. частка надходжень від перестрахування не досягала навіть 1%, то у 1995 р. - 1,5%.

Таким чином першою спробою створення «цивілізаційного» страхового ринку був Декрет «Про страхування». Він мав свої протиріччя та недопрацювання, проте доволі сильно вплинув на страховий ринок України.

Найсуттєвішими недоліками Декрету «Про страхування» визнані:

- недостатня обґрунтованість системи оцінки платоспроможності страхових компаній;
- юридична невизначеність «технічних» і «математичних» резервів та

обмеження величини резервів у структурі тарифної ставки;

- нерозподіленість страхування життя і ризикових видів страхування;
- низькі вимоги до реєстрації страхових компаній;
- відсутність самого поняття механізму «зароблених» премій.

Відзначаючи недосконалість декрету слід відзначити заборону на здійснення діяльності іноземним страховим компаніям. Це призвело до негативних наслідків: зросла недовіра потенційних страхувальників до вітчизняних страховиків, до України не надійшли сучасні страхові технології.

Процес формування сучасного страхового ринку в Україні вимагав значних зусиль держави та самих страховиків, досконалої законодавчої та нормативної бази відповідно до умов соціально-економічного розвитку країни. Укрдержстрах нагляд починав роботу над проектом Закону України «Про страхування», оскільки страхове законодавство вже не могло ефективно регулювати діяльність учасників страхового ринку. В цьому законі вже відображалися потреби ринкової економіки, де функціонували недержавні страхові компанії.

7 березня 1996 р. був прийнятий Закон України «Про страхування», який вніс вагомі корективи у страхову діяльність в Україні. Основними з них є:

- розмежування ліцензій між страхуванням життя і ризикових видів страхування;
- встановлення мінімального розміру статутного капіталу страхової компанії - 100 тис. екю.;
- встановлення мінімального розміру статутного капіталу для страхових компаній створених за участю іноземних осіб - 500 тис. екю. (декрет передбачав створення статутного капіталу у розмірі 5 тис. екю., причому він формувався здебільшого не грошима, а майном);
- впровадження поняття «технічних» і «математичних» резервів, вимог щодо відповідності їм обов'язків, взятих страховою компанією;
- впровадження маржі платоспроможності на рівні 25-30% від суми премій та виплат за звітний період;

- підвищення вимог до ліцензування;
- збільшення частки можливої участі іноземних страхувальників у розмірі від 20% до 49%;
- встановлення порядку «заробленої» премії, в основу якої покладено метод «одної четвертої» від отриманих премій [53].

Необхідно зазначити, що період з 1997 р. був переломним на страховому ринку: в результаті проведення перереєстрації страховиків він значно зменшився та піднявся на новий рівень. Перереєстрація страховиків згідно з новим положенням страхового законодавства щодо вимог до платоспроможності стала черговим етапом переходу вітчизняного ринку страхових послуг до загальноприйнятих у світі норм. За підсумками перереєстрації було відкликано ліцензії у 325 страховиків. За станом на 1 січня 1998 р. в Україні діяли 224 страхові компанії, серед яких 96,4% - акціонерні страхові товариства [12, с. 120].

На страховому ринку України в 1997 р. (після прийняття Закону України «Про страхування») намітилися як позитивні, так і негативні тенденції, зокрема:

- відбувалася подальша демонополізація, поява нових організацій;
- здійснювався розподіл страховиків на тих, що займаються страхуванням життя, й тих, що здійснюють інші види страхування;
- збільшилися обсяги обов'язкового страхування, а саме цивільної відповідальності власників транспортних засобів та авіаційного страхування.

Проте цей закон, усунувши значні недоліки Декрету «Про страхування», мав і ряд власних прогалин. Однією з вад був занадто великий перелік обов'язкових видів страхування, серед яких реально працювали лише одиниці.

Зважаючи на демократизацію суспільних відносин, таке втручання держави в розробку страхового продукту є надмірним. Нуйсуттєвішим недоліком страхового законодавства 1996 р. був підхід до вимог перевищення фактичного запасу платоспроможності над нормативним. Відсутність можливостей забезпечення платоспроможності значної кількості страхових компаній зумовлена вирахуванням при розрахунках фактичного запасу частини премій, що передаються в перестрахування. Відповідно, до кінця 1996 р. близько 15%

суб'єктів страхового ринку працювали на межі виконання цих вимог. До вказаних недоліків Закону «Про страхування» варто віднести наступні:

- відсутність у Законі поняття «страхування життя», що ускладнює контроль органами держнагляду страхових компаній, які цей вид страхування здійснюють;

- відсутність у переліку видів страхування обов'язкового страхування майна державних (у тому числі сільськогосподарських) підприємств, незважаючи на запровадження його Указом Президента України ще в 1994 р.

Доповнення до Закону «Про страхування» в Україні були нормативні акти, впровадження яких спрямовано на вдосконалення вітчизняного ринку страхових послуг: Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок і умови проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів» (№1175 від 28.09.1996 р.); Постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок здійснення операцій з перестрахування», «Про впровадження діяльності страховими посередниками», «Про товариство взаємного страхування».

Закон України «Про страхування» та доповнення до нього наприкінці другого тисячоліття вичерпали себе, а це почало стримувати подальший розвиток страхового ринку в Україні, що спонукало до створення нових нормативно-правових актів.

Відповідно, Укрстрахнагляд розробив Програму розвитку страхового ринку на 1998 - 2000 рр., яка передбачала:

1. Здійснення законодавчих змін у проведенні обов'язкового страхування. Сутність нових підходів до системи такого страхування полягає, з одного боку, в створенні монополії страховою компанією у сфері обов'язкового страхування, що дасть змогу забезпечити страхове відшкодування в разі настання страхових подій навіть тим підприємствам та приватним особам, які за будь-яких обставин не встигли придбати страховий поліс. З іншого боку, стимулом для укладання страхових угод буде пеня або штраф для тих юридичних та фізичних осіб, які зобов'язані купити страхові поліси, проте їх не купили;

2. Збільшення мінімального розміру статутних капіталів страхових

компаній до 500 тис. екю до 2000 р.; а з 2003 р. - до 1 млн. євро. Це дасть змогу фінансово зміцнити позиції страховиків для серйозних страхових угод;

3. Вдосконалення механізму формування та системи розміщення страхових резервів [12, с. 121].

У Програмі Український страховий нагляд розробив конкретні тенденції та шляхи розв'язання проблем розвитку страхової справи. На жаль, відповідні задуми не вдалося втілити в життя.

В основу Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» покладено принципи щодо правового регулювання діяльності страхових компаній, нагляду за діяльністю страхових організацій та застосування заходів впливу на них.

4 жовтня 2001 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування», який вніс позитивні зміни, зокрема [53]:

1. Збільшення мінімального розміру статутних капіталів:

- у для страховиків, які займаються страхуванням життя - до 750 тис. євро та 1,5 млн. євро;

- у для страховиків, які займаються іншими, ніж страхування життя видами страхування, - до 500 тис. євро, від дня набрання чинності цим Законом, протягом трьох років від дня набрання чинності - 1 млн. євро;

2. Статутний капітал мав бути сплачений виключно в грошовій формі;

3. Розширення меж інвестування тимчасово вільних коштів, зокрема:

- у категоріях активів, якими повинні бути представлені кошти страхових резервів, з'явилися нові - банківські метали та інвестиції в економіку України за напрямками, визначеними Кабінетом Міністрів України;

- загальний розмір внесків страховика до статутного капіталу інших страхових компаній не повинен перевищувати 30% (в Законі старої редакції - 20%) його власного статутного капіталу, в тому числі розмір внеску до статутного капіталу окремого страховика не може бути більшим 10% (5% у старій редакції Закону);

- наближення страхового законодавства до національних стандартів

бухгалтерського обліку та звітності.

За цим Законом страховики мають право здійснювати перестраховання як резидентів так і нерезидентів, але лише частини ризиків, щоб страхові компанії не перетворювалися в страхових брокерів. Щодо страхових або перестрахових брокерів - нерезидентів, то вони можуть надавати послуги через представництва в Україні, які включені до державного реєстру страхових або перестрахових брокерів та повинні бути зареєстровані платниками податку в Україні.

За Законом грошові зобов'язання, за згодою сторін можуть бути укладені у національній та у вільноконвертованій валюті. Це зроблено з метою стимулювання довгострокових видів страхування, тобто страхування життя.

Після реєстрації страховиків у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» в 2001 р. кількість страховиків на страховому ринку України зросла до 328.

11 грудня 2002 р. за Указом Президента України № 1153/2002 згідно з Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» була створена Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України.

5 лютого 2008 р. - Україна вступила до Світової організації торгівлі. З метою виконання Україною своїх обов'язків перед СОТ, вносяться зміни до Закону України «Про страхування». Скасували вимогу щодо надання послуг представництвами страхових та перестрахових брокерів-нерезидентів лише через постійні представництва в Україні, які були зареєстровані платниками податку і включені до державного реєстру страхових та перестрахових брокерів.

З 10 квітня 2008 р. страхові та перестрахові брокери - нерезиденти повинні у письмовій формі повідомляти Уповноважений орган про те, що мають намір здійснювати діяльність на території України.

Проте після двосторонніх переговорів іноземним страховим компаніям надано дозвіл відкривати свої філії в Україні лише через 5 років з дня вступу України в СОТ. При створенні такої страхової компанії зі страхування життя статутний капітал такого страховика повинен бути не менше 10 млн. євро.

З початком фінансової кризи, яка в Україні припала на IV квартал 2008 року, ліквідність страхового ринку різко знизилася. Як зазначає стаття 31 Закону України “Про страхування”, страховики повинні формувати страхові резерви з метою забезпечення майбутніх виплат страхових сум і страхового відшкодування, цей же законодавчий акт визначає перелік інструментів, в яких можна розміщувати ці резерви, передусім це банківські вклади, цінні папери, нерухомість. Мораторій НБУ на дострокове вилучення банківських депозитів призвів до неможливості повернення страховими компаніями своїх резервних коштів, на які приходиться до 40% усіх страхових резервів, або 8,6 млрд. грн. Падіння фондо-вого ринку майже на 75 % призвело до зниження вартості тієї частини страхових резервів страхових компаній, які були вкладені в цінні папери [12, с. 121].

Проте криза внесла не тільки нові корективи у функціонування страхового ринку України, але й загострила хронічні проблеми: перш за все, не впроваджено обов’язкове медичне страхування за участю страховиків, непрозорість фінансової звітності страхового сектора, відсутність якісної статистичної інформації, нерозвиненість ринку страхування життя, низький рівень страхової культури населення, недотримання законодавства з агрострахування, низька інституційна спроможність регулятора.

23 листопада 2011 р. було ліквідовано Держфінпослуг та створено Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринку фінансових послуг (Нацкомфінпослуг), яка функціонує по сьогоднішній день.

Дослідження напрямів еволюції ринку страхування доводить, що його функціонування не може бути самодостатнім і відбуватися лише під впливом ринкових законів, а потребує активного втручання держави з метою стимулювання розвитку страхової діяльності, нейтралізації негативних явищ і усунення латентних зловживань при наданні страхових послуг. Ефективним інструментом державного регулювання страхової діяльності може стати виважена податкова політика [28, с. 53].

Починаючи з 2015 р. у Податковому кодексі запроваджено нову систему

оподаткування страхових компаній, яка характерна для багатьох країн Євросоюзу. Ця система оподаткування стала загрозою для страхового ринку України, оскільки планувалося перевести страховий ринок на загальну систему оподаткування, а як результат отримали подвійний податок. За старою системою оподаткування страхових компаній передбачалося відрахування до бюджету 3% від розміру доходу, отриманого від страхової діяльності. За новим законодавством, до даного податку додали ще і 18% податку з прибутку.

Значною перевагою старої системи оподаткування було те, що вона була повністю прозорою. Недолік – коли страхова компанія працювала в збиток, вона все одно платила податок, а це ставило її в нерівні умови з фінансовими посередниками.

Одна із небагатьох переваг нової системи оподаткування є те, що у добровільному медичному страхуванні встановлена нульова ставка оподаткування страхових премій, але це лише у випадку, коли страхове відшкодування йде на користь закладів охорони здоров'я. Ставка 3 % - застосовується тоді, коли у договорі вказана норма відшкодування витрат у вигляді компенсації застрахованій особі [51].

В новій системі оподаткування споживачі страхових продуктів можуть зіткнутися з банкрутством страхових компаній, збільшенням вартості страхових послуг, що, в результаті збільшить недовіру підприємств і населення до страхового ринку України. Таким чином, отримаємо незадоволеного споживача і негативне ставлення до страхування, а податкові надходження до бюджету не збільшаться [1].

Якщо уряд справді має стимул провести реформування податкової системи страхових компаній, щоб уберегти страховий ринок України від занепаду потрібно перевести страховиків на загальну систему оподаткування, тобто, стягнення податку безпосередньо з корпоративного прибутку страхової компанії. Дана система дозволить встановити єдиний підхід до оподаткування прибутку страховиків та інших суб'єктів господарювання та забезпечити ліквідацію фінансових схем із залученням страховиків. Це буде сприяти

очищенню вітчизняного ринку від «псевдострахування», розвитку в Україні ринку класичного страхування і відповідатиме міжнародній практиці [4, с. 71].

Переглянувши історію страхового ринку можна виділити такі періоди його розвитку:

- за діяльністю Уповноваженого органу, який діяв у різні періоди часу (Укрстрахнагляд, Держфінпослуг, Нацкомфінпослуг);
- за економічною ситуацією в країні (вчені виділяють докризовий, кризовий і посткризовий періоди розвитку страхового ринку) [70, с. 95].

1.3. Сучасний стан наукових досліджень з питань розвитку страхового ринку

Протягом останніх років національний страховий ринок стикається із рядом складних випробувань, які обумовлені загостренням пандемії та карантинних вимог, військовими діями на нашій території та виникненням й поширенням глибоких кризових явищ у фінансовій системі та економіці загалом. Ці фактори здійснюють безпосередній вплив на страхову діяльність, дохід та рух фінансових потоків. Зокрема від зовнішніх та внутрішніх чинників, залежить розвиток суб'єктів цього ринку, якість надання страхових послуг на цьому ринку, майбутня норма прибутку від страховиків. основні та інвестиційні операції, можливість залучення фінансових ресурсів та інвестування їх у прибуткові активи тощо.

Яким є потенційне майбутнє страхового ринку очима НБУ – це підтримка страхового ринку, зокрема, у напрямі зниження ризику миттєвої ліквідності, для забезпечення стабільності на ринку нормативи не «пом'якшуються». У страховиків, які не виконували обов'язкові фінансові нормативи у довоєнний період зростають ризики невиконання поточних зобов'язань та виходу з ринку. Регулятор також опрацьовує можливості розширення переліку дозволених транскордонних операцій перестрахування [57].

За результатом опитування, проведеного НБУ (рис. 1.4), станом на березень

2022 року, більшість страховиків продовжувало свою діяльність евакуювавши співробітників у безпечніші регіони та забезпечивши віддалену роботу персоналу. Проте страхові компанії в Україні зіткнулися з низкою принципово нових викликів.

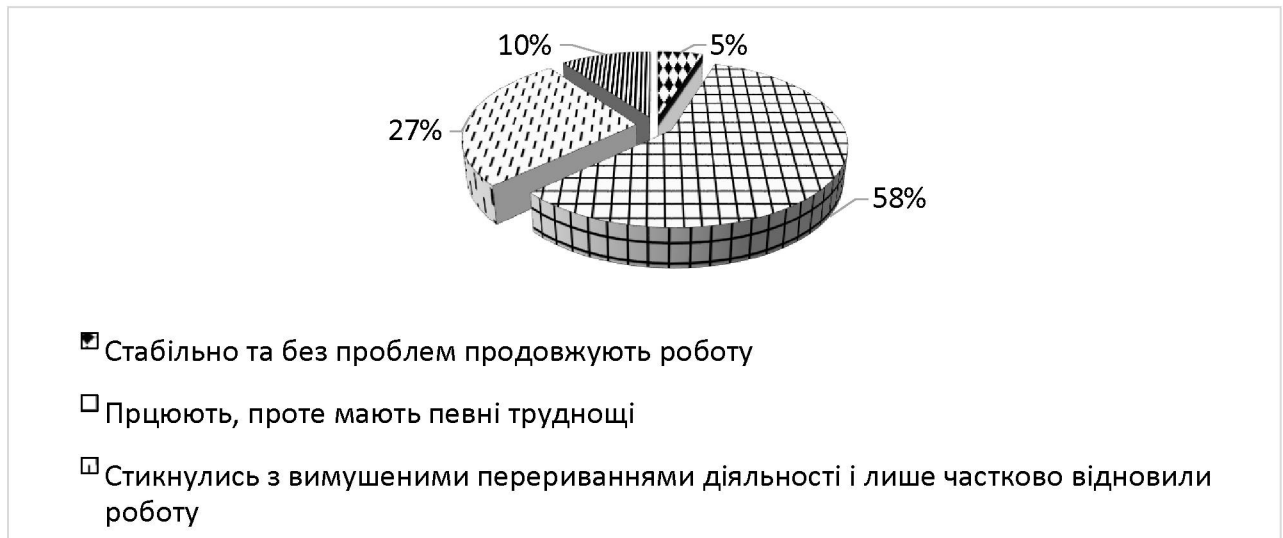


Рис. 1.4. Результати опитування страховиків-учасників Асоціації «Страховий бізнес» щодо їх діяльності в умовах воєнного стану. Джерело: побудовано автором за даними НВ Бізнес [68].

У зв'язку з тимчасовою окупацією територій, цілковитим знищенням об'єктів нерухомості, вимушеним переміщенням суб'єктів бізнесу в результаті відбувається скорочення кількості центрів обслуговування клієнтів страховиків. На даний час складно кількісно оцінити отримані збитки страхового ринку, пов'язані з війною, проте вони, беззаперечно, є значними. У першу чергу, військовий конфлікт загрожує значним падінням платежів, так вже в березні у переважній більшості страховиків цей показник вже становив 50-90 %. Крім того, продовжується тенденція до зменшення кількості діючих страхових компаній.

Також до цих проблем додалося суттєве зниження обсягів продажів, особливо через роздрібні канали, і значне зменшення розміру грошових надходжень страхових компаній у вигляді страхових премій. Крім того, різко збільшилася кількість запитів від клієнтів на відтермінування чергових платежів та розірвання договорів страхування. При цьому суттєво змінилася модель дистрибуції

страхових полісів та процеси відшкодування, дедалі більше трансформуючись в онлайн. У зв'язку з переміщеннями, тимчасовим захопленням територій, фізичним знищенням об'єктів нерухомості скоротилася кількість центрів обслуговування страхувальників. Проблемними є організація врегулювання страхових випадків у регіонах, де ведуться бойові дії, проведення оглядів транспортних засобів, отримання та належне оформлення оригіналів документів для подання страховику з метою отримання страхової виплати та ін. [59].

Враховуючи наявні проблеми та ситуацію на ринку, держава намагається врегулювати складні економічні труднощі, що склались на ринку. Тому Національним банком як основним регулятором страхового ринку були розроблені та представлені рекомендації, що стосувались спрощення процедури врегулювання страхових випадків, за допомогою використання електронних документів, їх копій якщо неможливо чи ускладнено отримати оригінали, або ж використання інших засобів дистанційного врегулювання страхових випадків на період воєнного стану.

В сьогоденнішніх умовах, важливим є використання у діяльності страховиків технологічні розробки для пропозиції нових методів надання послуг. Так діючи в таких умовах, страховики інтегрують технології у свій власний бізнес та онлайн-канали. Пропонуючи більшість своїх продуктів через електронні формати полісів. В свою чергу попит серед страхувальників на онлайн-послуги досить підвищився, та продовжує рости що пов'язано насамперед з бажанням знизити ризик небезпеки при відвідуванні офісів страхових компаній [64].

Також можемо виокремити наступні три напрямки розвитку сфери страхування:

- за рахунок впровадження автоматизації внутрішніх процесів знизити сукупні витрати страховиків;
- важливого значення для забезпечення розвитку страхових компаній використовувати зарубіжний досвід;
- за допомогою Blockchain проєктів підвищити ефективність діяльність страховиків [14].

Не менш важливим є запровадження таких технологій як FinTech, зокрема на міжнародній арені доцільно поставити мету розвитку країни як світового фінансового центру з виділенням спеціалізації за основними двома напрямками, а саме: на операціях з цінними паперами, страхуванні міжнародних торгових потоків [15].

Таким чином, можемо підвести підсумки, функціонування страхового ринку відбувається в досить складаних умовах. На основі проаналізованих проблем, які стримують розвиток ринку страхування, побудована концептуальна модель його розвитку. Вирішення цих проблем сприятимуть зближенню нормативноправового забезпечення до міжнародних стандартів, стимулюватимуть активізацію страхової, фінансової та інвестиційної діяльності страховиків.

Дослідженням страхового ринку України присвячена низка публікацій. Зокрема Кузьо Н. Є., Косар Н. С., Білик І. І. у [32] проаналізували основні показники галузі страхування України в 2018–2019 рр., ключові показники успіху страхової компанії на ринку, її можливості та загрози, обґрунтували доцільність використання страховиками стратегії ““банкострахування””. Особливості функціонування ринку страхових продуктів України у 2015–2018 рр. за видами страхування визначено Онісіфоровою В. Ю., Болотовою Т. М., Остапенко Л. О. [39]. У [56, с. 88] Рудь І. Ю., Кондрацькою К. В. проаналізовано існуючі підходи до визначення сутності страхового ринку, показники функціонування страхового ринку України за 2016–2018 рр., його проблеми та напрями їхнього вирішення.

Динаміка розвитку страхового ринку України у 2014–2018 рр. досліджувалася Зайченко К. С., Дзюбенко В. М. [22, с. 271–274]. Авторами також визначені перспективи розвитку аналізованого ринку. Стан страхового ринку України у 2015–2019 рр. та перспективи його розвитку досліджували також Лащик І., Кондрат І., Віблій П., Білець В. [33, с. 108–112].

Питання втілення інновацій у маркетингову діяльність страхових компаній, зокрема при формуванні його комплексу маркетингу, знаходилися у полі

досліджень Білик І.І., Косар Н.С. [3, с. 39–41]. Клапківим Ю.М. [29] проаналізовано ринок страхових продуктів України у 2005–2016 р., особливості функціонування його окремих суб'єктів, вплив на розвиток страхування технічних інновацій, які передусім пов'язані з розвитком Інтернету та мобільних телефонів, визначено перспективи розвитку ринку страхування в Україні. Тенденції діджиталізації діяльності страхових компаній України з погляду покращення рівня обслуговування клієнтів та їх інформаційного забезпечення, основні технології, що використовуються у цій сфері, визначені Шубенко І. А. [71, с. 274–278].

Приказюк Н., Марченко К. [49, с. 240–245] проаналізували основні електронні канали комунікації, що використовуються страховиками України з метою формування свого бренду, присутність страхових компаній у діджитал просторі. У [13] Дем'янчуком М. А. та Гуржієм К. С. проведено дослідження впливу цифровізації на функціонування та розвиток страхового ринку України загалом та трансформацію діяльності страхових компаній зокрема, визначено основні проблеми та чинники інтернетизації страхового ринку, встановлено важливість у його функціонуванні ІТ-блоку.

Соколовою А. М., Гапон Т. О. [60] проаналізовано еволюцію діджиталізації ринку фінансових послуг загалом та страхових послуг зокрема.

Проведений аналіз наукових джерел свідчить про те, що у них відсутні дослідження щодо розвитку ринку страхових продуктів України у 2020–2021 рр., вплив на нього карантинних обмежень, недостатньо висвітлені питання щодо активізації збуту страхових продуктів [31].

Проведений аналіз розвитку страхового ринку України порівняно з країнами Європейського Союзу засвідчив, що за показниками щільності страхування, проникнення страхування та рівня страхових виплат Україна знаходиться на останніх та передостанніх позиціях серед країн Європи. При цьому негативно характеризує вітчизняний страховий ринок не тільки його суттєве відставання від таких розвинених країн, як Німеччина, Швеція, Фінляндія, Франція та інших, а й значно слабші позиції порівняно з країнами

Східної Європи – Болгарією, Угорщиною, Чехією, Польщею, Словаччиною. Основними проблемами у розвитку страхового ринку є: формування незбалансованої структури страхового портфеля окремих страхових компаній та зумовлені цим диспропорції у розвитку різних видів страхування; низький рівень страхових виплат та проблема доброчесності страхових компаній; недовіра населення до страхових компаній та низька зацікавленість у страхових продуктах; обмеженість надійних і ліквідних фінансових інструментів для реалізації інвестиційної діяльності страхових компаній. Усі визначені проблеми та диспропорції розвитку страхового ринку України є взаємопов'язаними та потребують комплексного вирішення [42].

У довоєнний період на страховому ринку України мали місце такі проблеми як: низький рівень платоспроможності населення, відсутність механізму гарантування страхових виплат; недосконалий механізм державного регулювання, недовіра до страховиків з боку страхувальників, що призвело до невисокого попиту на страхові послуги – менше 5% населення України має договори страхування.

Зміни економічної та політичної ситуації в Україні ще більше загострили проблеми, які мали місце на страховому ринку: замалий попит фізичних і юридичних осіб на страхові послуги, низькі показники конкурентоспроможності українських страхових компаній; відсутність надійних інвестиційних програм та реальних фінансових механізмів для довгострокового розміщення страхових резервів; недостатній рівень страхових виплат; недостатня ефективність стратегічного менеджменту страхових компаній; значна інформаційна закритість діяльності страховиків [9].

Вказані вище проблеми були наслідком негативного впливу таких чинників, як: відсутність економічної стабільності в державі, неплатоспроможність населення, дефіцит фінансових ресурсів, прояви монополізму, високий рівень інфляції, що не дозволяє здійснювати довгострокові види страхування в національній валюті, слабкий розвиток фондового ринку, що унеможливило використання цінних паперів як категорії активів для захищеного розміщення

страхових резервів.

З початком військових дій на території України до цих проблем додалося суттєве зниження обсягів продажів, особливо через роздрібні канали, і значне зменшення розміру грошових надходжень страхових компаній у вигляді страхових премій. Крім того, різко збільшилася кількість запитів від клієнтів на відтермінування чергових платежів та розірвання договорів страхування. При цьому суттєво змінилася модель дистрибуції страхових полісів та процеси відшкодування, дедалі більше трансформуючись в онлайн.

У зв'язку з переміщеннями, тимчасовим захопленням територій, фізичним знищенням об'єктів нерухомості скоротилася кількість центрів обслуговування страхувальників. Проблемними є організація врегулювання страхових випадків у регіонах, де ведуться бойові дії, проведення оглядів транспортних засобів, отримання та належне оформлення оригіналів документів для подання страховику з метою отримання страхової виплати та ін.

Страховому ринку вдалося не лише вистояти, але й налагодити роботу в умовах воєнного часу. Станом на 30.06.2022 загальний обсяг активів страховиків у порівнянні з початком року (до військової агресії), майже не змінився (+2,2%) і склав 65,7 млрд. грн. При цьому, за вказаний період кількість страховиків скоротилася – з 155 (01.01.2022) до 142 (01.07.2022). Страховий ринок продемонстрував помірний приріст прийнятних активів (+2,2%) а у компаній, що звітують – зросли дещо більше (+3,2%). Обсяг сформованих страхових резервів у I півріччі 2022 залишився сталим (36,6 млрд. грн) [44].

Водночас на ринку залишається чимало викликів, пов'язаних із безпрецедентно складними умовами, в яких доводиться працювати і страховикам, і страхувальникам, і регулятору. Нацбанк рекомендував страховикам спростити процедуру врегулювання страхових випадків і максимально використовувати електронні документи, коли неможливе або ускладнене отримання їх оригіналів від страхувальників.

Наразі стан справ виглядає таким чином, що у ринку страхування навряд є підстави дивитися у найближче майбутнє із оптимізмом. Слід визнати, що

страхування не є однією із ключових галузей економіки. Страхування скоріше можна розглядати як «розкіш», додатковий інструмент, який дозволяє мінімізувати ризики. А тому очевидно, що фінансові ресурси після перемоги будуть направлені на відбудову інфраструктури, житла, заводів, транспорту, а не на їх страхування [27].

Страхування є тією сферою підтримкою якої державі доведеться приділити особливу увагу та запровадити заходи, що дозволять підтримати галузь, наприклад, шляхом зменшення податкового навантаження або переглядом регуляторних вимог.

Сьогодні страхування представляє собою правовідносини, врегульовані цивільним законодавством та спрямовані на захист майнових інтересів фізичних і юридичних осіб у випадку настання певних страхових випадків, які були попередньо визначені договором страхування, шляхом компенсації матеріальних збитків за рахунок коштів сформованих страхових резервів [26].

У вітчизняному законодавстві відносини між страховою компанією та страхувальником регулюються договором страхування. Відповідно до угоди страхувальник зобов'язується своєчасно вносити компанії встановлені страхові платежі, а страхова компанія, у разі настання страхового випадку, зобов'язується відшкодувати клієнту суму збитків.

Ключовими словами тут є «у разі настання страхового випадку» – саме тієї події, яка була передбачена договором, чи законодавством і спричинила певні збитки для страхувальника чи застрахованого. Тобто, якщо умовами договору страхування було передбачено покриття від ризиків воєнних дій, то однозначно, це тягне за собою зобов'язання страховика з виплати страхового відшкодування.

Зазвичай збитки внаслідок військових дій не вважаються страховими випадками. Наприклад, договір страхування життя не відшкодовує збитки, завдані дорожньо-транспортними пригодами, спричиненими військовими конфліктами. Крім того, страховий захист не поширюється на випадок рішення органу влади конфіскувати, вилучити, перевірити майно або завдання шкоди майну в результаті влучення бомби, снаряда чи іншого засобу ведення бою.

Хоча правовим режимом воєнного стану передбачена можливість обмеження певних конституційних прав і свобод людини і громадянина, це не впливає на дійсність правочинів, особливо договорів страхування. При цьому всі права та обов'язки суб'єктів такого договору залишаються в силі, але слід звернути увагу на деякі особливості.

Згідно чинним законодавством воєнним станом вважається такий особливий правовий режим, який встановлюється в Україні або на окремій її території у разі збройної агресії або загрози нападу, що загрожує державній незалежності, територіальній цілісності України та визначає відповідні органи державної влади, військового командування, військові адміністрації та органи місцевого самоврядування повноважень, що необхідні для запобігання воєнній загрозі, відсічі збройному нападу та усунення загрози державної незалежності України та визначити строк дії цих обмежень у зв'язку з наявністю загрози згідно Законом України «Про правовий режим воєнного стану» від 10 листопада 2015 року № 766-VIII [52].

Виходячи із змісту статті 617 ЦКУ наявність форс-мажору звільняє від юридичної відповідальності, що може виникати внаслідок порушення правових зобов'язань, за умови, що таке недотримання договору є наслідком подій, на які фізична чи юридична особа не мала впливу (форс-мажору).

Отже, настання форс-мажорних обставин можна вважати підставою для звільнення страхової компанії від відповідальності за несплату страхових виплат лише за умови прямих причинно-наслідкових зв'язків між обставинами та невиконанням страховиком своїх зобов'язань. З цієї причини страхові компанії не можуть відмовити у виплаті страхових виплат лише на тій підставі того, що в Україні діє воєнний стан.

Тобто, якщо майнові збитки завдані внаслідок воєнних дій, то така подія не буде вважатися допустимою для відшкодування, якщо не вказана в договорі як страховий випадок. Однак, якщо збиток завдано іншою подією, не пов'язаною з воєнними діями, то договір діє як і раніше – страхувальник має право отримати компенсацію відповідно до договору [26].

При настанні страхового випадку страхувальник або вигодонабувач зобов'язані впродовж передбаченого договором періоду повідомити про це страховика і пред'явити підтверджуючі документи. За нинішніх умов страховики можуть вимагати додаткові підтвердження у вигляді фото- та відеоматеріалів. Чим більше інформації надасть страхувальник, тим швидше і простіше страховик прийме рішення про відшкодування збитків.

У той же час, за рекомендацією Національного банку України від 27 лютого 2022 року, багато страхових компаній спростили процедуру врегулювання випадків, що мають ознаки страхових, зокрема, шляхом використання електронних документів, копій документів, застосування засобів дистанційного врегулювання страхових випадків [62].

Особливої уваги за нинішніх умов заслуговує страхування нерухомості. Воно діє і під час війни, однак не всі збитки за договорами страхування можуть бути відшкодовані. Практично всі договори страхування містять додаткові відмітки про воєнний час і збитки, завдані бойовими діями. Тому, якщо внаслідок війни пошкоджено майно, то відповідальність за це несе агресор, і відшкодування можуть бути здійснені за принципом регресії через відповідний період або страховиком або державою.

Тим не менш на тлі воєнного стану ситуація дещо змінилася. Особисте страхування набуває особливого значення в умовах реальної загрози життю, здоров'ю та майну особи. Тому дане дослідження покликане внести ясність щодо сучасного стану страхування в Україні.

Більшість страхових компаній просять з розумінням поставитися до того, що людина вимушена покривати збитки самотійно та збирати підтверджуючі документи для отримання відшкодування. У той же час окремі страхові компанії прийняли рішення про виплату збитків, завданих війною цивільним об'єктам. Це можна визначити як дієвий приклад соціальної відповідальності таких страховиків.

Отже, настання обставини непереборної сили не звільняє автоматично від виконання зобов'язання, але може бути підставою для звільнення від

відповідальності за невиконання або неналежне виконання зобов'язання.

Тобто якщо страхова компанія в установленому договором порядку повідомила страхувальника про виникнення форс-мажорної ситуації, то він може погодитися зі страховою організацією або вимагати виконання своїх зобов'язань. У цьому випадку страхувальник може звернутися до суду, і вже під час судового розгляду страховик повинен довести наявність неоспорюваного причиннонаслідкового зв'язку між воєнними діями і своєю неспроможністю виплатити страхове відшкодування.

Це правило є загальним для всіх форсмажорних ситуацій та застосовується також у мирний час. Так само і страхувальник може бути звільнений від відповідальності, наприклад, за несплату платежів за договором, якщо беручи до уваги всі обставини він доведе, що обставини непереборної сили мали місце окремо в даному випадку. Юристи рекомендують документально фіксувати можливі ситуації та обов'язково, за будь-яких умов, повідомляти про настання страхового випадку і подавати документи для урегулювання страхових претензій за стандартною процедурою або у спрощеному порядку [26].

Таким чином, законодавство про воєнний стан допускає можливість обмеження конституційних права і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, але не впливає на дійсність цивільно-правових угод, особливо договорів страхування. Це означає, що всі права та обов'язки сторін, які уклали такі угоди, залишаються в силі, але є певні особливості, які потребують уваги.

Вирішуючи питання страхування в період військового часу необхідно керуватися умовами укладеного договору та розглядати кожен випадок окремо, враховуючи причиннонаслідкові зв'язки. За загальною нинішньою тенденцією укладання договорів на території України предметом відшкодування не можуть бути збитки, завдані війною.

Страховий ринок України продовжує працювати з урахуванням виникнення нових викликів. Сторони страхування як і у довоєнний час несуть зобов'язання один перед одним і сьогодні, як ніколи, спрацьовує принцип довіри та

підтверджується соціальна відповідальність страховиків.

Важливою умовою для сталого економічного зростання країни та для підвищення добробуту її населення є існування повноцінного ринку страхування. Головною функцією страхування є захист фізичних та юридичних осіб від ймовірних збитків у разі настання певних надзвичайних подій, тобто ринок страхування має слугувати сферою підтримки громадян та бізнесу.

В умовах воєнного стану ринок страхування продемонстрував спад у діяльності та зменшенні кількості учасників. Попри це, варто зазначити, що страхові компанії, які мають фінансово стабільний стан змогли швидко адаптуватися та налагодити роботу, продовжуючи стабільно працювати [47].

Отже, на даний момент в повній мірі оцінити вплив військових дій на стан страхового ринку є неможливим, відповідно існує необхідність проведення подальших досліджень, що будуть ґрунтуватися на аналізі та оцінці наслідків впровадження воєнного стану. Також не слід забувати про рекомендації щодо методів та заходів відновлення повноцінної діяльності страхового ринку України, адже вони сприятимуть оздоровленню всієї економічної системи держави.

Висновки до 1-го розділу

1. Страхування – «це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів.

За галузевою ознакою страховий ринок поділяють на ринок страхування життя та ринок загальних (ризикових) видів страхування (майнового, особистого, відповідальності).

Об'єктами страхового ринку є страхові продукти або послуги, які є

невід'ємною частиною його функціонування. Забезпечення страховим захистом - їх споживча вартість.

Суб'єктами на страховому ринку є страхові компанії – основні фінансові інститути, які діють на страховому ринку.

2. Розвиток страхового ринку в Україні можна поділити на такі етапи:

1988 – 1991 рр. – демонополізація страхування у Радянському Союзі;

1991 – 1993 рр. – формування страхового ринку України;

1993 – по сьогодні розвиток страхового ринку після.

3. Настання форс-мажорних обставин можна вважати підставою для звільнення страхової компанії від відповідальності за несплату страхових виплат лише за умови прямих причинно-наслідкових зв'язків між обставинами та невиконанням страховиком своїх зобов'язань. З цієї причини страхові компанії не можуть відмовити у виплаті страхових виплат лише на тій підставі того, що в Україні діє воєнний стан.

Таким чином, законодавство про воєнний стан допускає можливість обмеження конституційних права і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, але не впливає на дійсність цивільно-правових угод, особливо договорів страхування. Це означає, що всі права та обов'язки сторін, які уклали такі угоди, залишаються в силі, але є певні особливості, які потребують уваги.

Отже, на даний момент в повній мірі оцінити вплив військових дій на стан страхового ринку є неможливим, відповідно існує необхідність проведення подальших досліджень, що будуть ґрунтуватися на аналізі та оцінці наслідків впровадження воєнного стану. Також не слід забувати про рекомендації щодо методів та заходів відновлення повноцінної діяльності страхового ринку України, адже вони сприятимуть оздоровленню всієї економічної системи держави.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ

2.1. Стан та тенденції розвитку страхових компаній

Сучасний світ в міру розвитку інноваційних технологій перебуває в стані швидкої трансформації, яка породжує різного роду виклики та загрози. Стан захищеності суспільства безпосередньо впливає на рівень економічного розвитку, тому питанням безпеки функціонування суб'єктів господарювання відводиться велика увага. Саме страхування, як особливий вид фінансової діяльності, приймає основні виклики ризику та небезпек як для громадян, так і для суб'єктів господарювання. За своїм сутнісним змістом страхова діяльність передбачає прийняття ризиків непередбачуваних подій, негативних чинників та збитків користувачів послуг. Виконуючи свою основну діяльність, страхові компанії акумулюють великі суми коштів, які можуть спрямовувати в різні галузі економіки, виступаючи в ролі інвестора. Використання ресурсів страхових компаній в якості інвестицій суттєво впливає на розвиток країни, а розвинутий страховий ринок забезпечує потреби населення та суб'єктів господарювання в необхідному захисті.

На сьогодні Україна зазнає вагомий негативний вплив в соціальній та економічній сферах через збройну агресію російської федерації. Й через міжнародні канали взаємодії кризові тенденції поширюється також на інші країни. Страховий ринок, який має забезпечувати надійне соціально-економічне середовище країни, зіштовхнувся з новими проблемами та іншими масштабами ризиків. На відміну від інших сфер фінансової діяльності, сутність страхування розкривається через управління та прийняття ризиків. Тому кожна кризова ситуація породжує як проблеми так і напрями розвитку страхового ринку. Оцінка діяльності страхових компаній в умовах воєнного стану є досить актуальною, оскільки визначає шляхи подолання негативних наслідків даної ситуації та використовувати наявний досвід для формування конкурентоспроможних вітчизняних страхових продуктів, забезпечуючи захист інтересів суб'єктів

господарювання та підвищуючи інвестиційну привабливість країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Страховий ринок виступає «гарантом» фінансової безпеки, сприяє уникненню ризикових подій, та ефективному реагуванню на їх наслідки, дозволяючи суб'єктам господарювання безперебійно працювати не зазнаючи великих фінансових потрясінь. За визначенням Рудої О., страховий ринок є системою «стійких економічних відносин між покупцями, посередниками і продавцями, а також страховиками і регуляторними органами, пов'язаних із формуванням попиту, пропозиції та ціни на прямий страховий захист і перестраховування, які виникають у страхових, перестраховувальних і супутніх послугах у певній країні, групі країн чи міжнародному масштабі, що піддається регулюванню» [55]. Розвиток країни проходить не лише через піднесення, але й кризові явища, які негативно впливають на будь-який сегмент економіки, страховий ринок не є виключенням. Оговтавшись від COVID-19, що було оголошено Всесвітньою організацією охорони здоров'я пандемією, страховий ринок України зіткнувся з новим випробуванням. 24 лютого 2022 р. із вторгнення рф на територію України розпочалася повномасштабна війна та одразу Указом Президента в країні було введено воєнний стан [50], який триває вже понад 14 місяців. Діяльність в умовах війни супроводжується найвищим ступенем невизначеності, неможливістю передбачити хід подій, масштабуванням зони небезпеки на всю територію країни, що породжує економічну кризу. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [52] визначає воєнний стан, як «особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод

людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень».

Страхові компанії зіштовхнулися з низкою проблем, серед яких найбільше уваги в перші місяці воєнного стану потребували переміщення персоналу та організації роботи віддалено, розірвання договорів або відтермінування платежів. Негативно вплинуло на стан страхового ринку в цілому зменшення кількості надходжень премій, знищення об'єктів нерухомості, складності виїзду на місця страхових випадків, особливо урегулювання страхових випадків на територіях проведення активних бойових дій. Досвід роботи під час коронакризи забезпечив швидкий перехід в режим он-лайн, рекомендації НБУ щодо спрощення процедури врегулювання страхових випадків – це надало можливість налагодити діяльність та продовжувати працювати в надскладних умовах.

На страховому ринку України продовжують здійснювати діяльність дві групи страхових компаній: компанії, що спеціалізуються на страхуванні життя (СК life) та компанії, які спеціалізуються на ризикових видах страхування (СК non-life), чисельність яких поступово скорочується (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Кількості страхових компаній на страховому ринку України [34]

Дата	Кількість страхових компаній			Відхилення (+/-)
	non-life	life	Разом	
31.12.2020	190	20	210	–
31.12.2021	142	13	155	-55
31.03.2022	132	13	145	-10
31.06.2022	129	13	142	-3
31.09.2022	127	12	139	-3
31.12.2022	116	12	128	-11
31.03.2023	110	12	122	-6

Зазначена динаміка, у 2020–2021 рр. була обумовлена зміною підходів до регулювання ринку, яку запровадив НБУ, щодо дотримання нормативів платоспроможності, надійності, ліквідності та прозорості в діяльності страхових компаній. Негативно позначилося на кількості страховиків й карантинні обмеження та пов'язане з цим падіння ділової активності: не всі компанії були

готові до такого масштабу пандемії, тому не змогли адаптуватися до ситуації та відповідати встановленим нормативним вимогам регулятора. За період воєнного стану кількість страхових компаній зменшилася на 33 і станом на 31.03.2023 становила 122 одиниць: з них non-life 110 та life 12.

В першому кварталі 2022 р., на початку введення військового стану, страховий ринок покинуло 11 компаній [41], 10 з яких були зареєстровані в зоні проведення Операції об'єднаних сил (ООС). Більшість страхових компаній були позбавлені ліцензій через порушення регулятивних вимог НБУ.

В лютому 2023 р. до реєстру страхових компаній було включено Експортно кредитне агентство (ЕКА) – страховика-резидента зі спеціальним статусом, який має ліцензію на здійснення на добровільних та комерційних засадах страхування, перестрахування й надання гарантій. Основною метою створення агентства є стимулювання експорту українського походження [41]. Одним із видів діяльності, агентства є страхування та перестрахування прямих інвестицій з України, проте, воно не здійснює страхування прямих інвестицій в Україну. Для усунення цієї проблеми було розроблено законопроект № 9015 від 14.02.2023, який передбачає розширення можливостей, для страхування інвестицій іноземних та вітчизняних інвесторів в Україну, зокрема, від воєнних ризиків [65]. Документ є важливим кроком для забезпечення страховим захистом саме українських інвесторів, наявний міжнародний досвід свідчить про позитивний результат забезпечення страхування інвестицій від воєнних ризиків через спеціалізовані установи [54]. Зокрема Багатостороннє агентство з інвестиційних гарантій (Multilateral Investment Guarantee Agency, MIGA) та Американська міжнародна фінансова корпорація розвитку (Development Finance Corporation, DFC) готові покривати ризики інвесторів та фінансувати проекти в Україні, проте фінальних домовленостей між організаціями та урядом України так і не досягнуто, оскільки воєнні ризики дуже складно перестрахувати [43].

Відповідно до оновленого законодавства, функція перестрахування інвестицій належить ЕКА, українські страхові компанії при цьому не будуть задіяні. На думку генерального директора асоціації «Страховий бізнес» В.

Черняхівського, реалізація захисту зарубіжних та вітчизняних інвестицій від воєнних ризиків на рівні функціонування страхового ринку є цілком можливою за наявності відповідної підтримки міжнародних перестраховальників. При цьому страхові компанії розглядають два робочі варіанти: відповідно до першої моделі покриття військових ризиків здійснюється виключно силами страхового ринку із одночасним перестрахуванням закордоном, в другому варіанті передбачається залучення держави в якості основного гаранта, який би здійснював часткову компенсацію страховим компаніям страхового платежу за договорами страхування військових ризиків. Паралельно ведеться робота й перемовини з міжнародними донорами для створення Трастового фонду, який уможливить реалізацію першої моделі страхування воєнних ризиків в межах страхового ринку країни.

Попри зменшення кількості компаній, обсяг активів страховиків (табл. 2.2) в 2022 р. порівняно з 2021 р. вдалося не лише не зменшити, а й наростити на 9,5%. Найбільший приріст спостерігається в третьому кварталі, найменший в другому. Позитивна тенденція також, простежується за розміром страхових резервів, які було збільшено на 12,6%, найбільше значення за рік в порівнянні з аналогічним періодом минулого року, було в третьому кварталі, найменше в другому.

Таблиця 2.2

Динаміка основних показників діяльності страхових компаній, млрд грн [34]

Рік, дата	Активи	Страхові резерви	Страхові премії	Страхові виплати	Рівень виплат, %
2020	64,9	34,1	45,2	14,9	32,96
2021	64,2	36,5	49,7	18,0	36,22
2022	70,3	41,1	39,6	13,0	32,83

Попри зростання активів страхових компаній та розміру страхових резервів, варто зазначити негативні тенденції щодо скорочення страхових премій, отриманих страховиками. Зменшилися й страхові виплати, що обумовлено «заморожуванням» частини страхових договорів внаслідок введення воєнного

стану, отже відбулося й зменшення показника рівня виплат. За даними НБУ, найбільш істотне падіння показників спостерігалось саме в першому кварталі 2022 р., з початком повномасштабного вторгнення, а вже в третьому кварталі 2022 р. відзначилися нарощуванням страхових премій. За рік повномасштабної війни виплати за договорами з ризикового страхування зменшилися на 29,26%, зі страхування життя лише на 6,76%.

Нині страховий ринок України характеризується досить помірними темпами розвитку: на ринку функціонують 128 страхових компаній із загальним обсягом активів 70338 млн грн. За період 2017-2022 р. кількість компаній на ринку зменшилась у 2,3 рази (рис. 2.1), що свідчить про посилення нагляду з боку регулятора (з 2019 р. – НБУ) та високу конкуренцію.

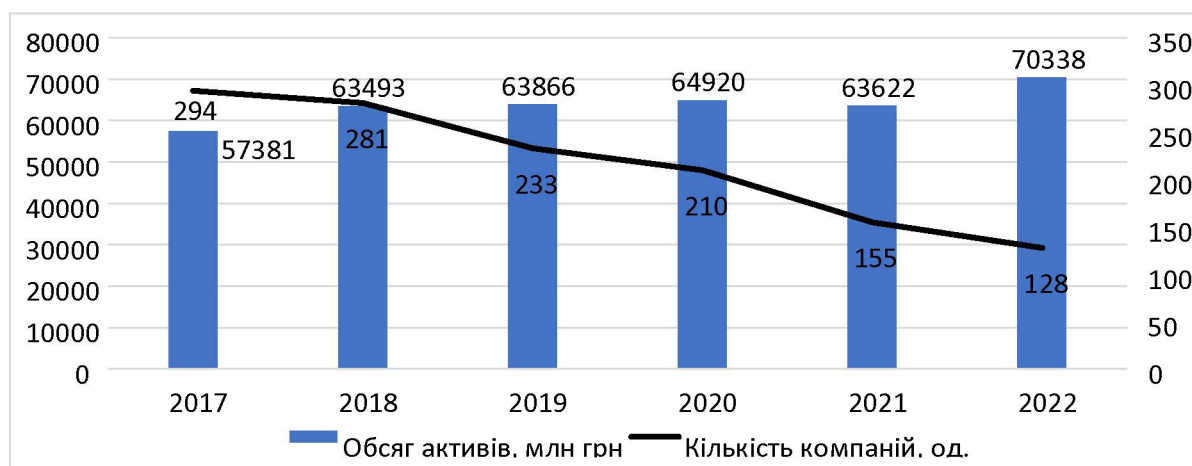


Рис. 2.1. Кількість страхових компаній України та розмір їх активів у 2017-2022 рр. [67]

Не зважаючи на скорочення чисельності страхових компаній, ті оператори ринку, які продовжують свою діяльність, суттєво нарощують капіталізацію ринку. У 2017 р. на одну компанію припадало 195,2 млн грн активів, у 2019 р. – 274,1 млн грн, у 2021 р. – 410,5 млн грн, а у 2022 р. – уже 549,5 млн грн.

Слід зауважити, що не зважаючи на зменшення кількості страхових компаній, розмір їх активів у 2022 році збільшився на 10,5% в порівнянні з минулим роком, так у 2021 р. на одну компанію припадало – 410,5 млн грн, у 2022 р. – 549,5 млн, проти 225,9 млн. грн. у 2018 р. Проте, детальніший розгляд основних показників діяльності страховиків показує нестабільну динаміку

розвитку (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка основних показників діяльності страхових компаній України в 2018–2022 рр. [11]

Показник	2018	2019	2020	2021	2022
Обсяг активів, млн. грн	63493	63866	64920	63622	70338
Кількість укладених договорів, тис. од.	77495	80271	120577	131562	88102
Валові страхові премії, млн. грн	49367	53001	45176	49708	39616
Валові страхові премії на 1 договір страхування, тис. грн.	637	660	375	378	450
Валові страхові виплати, млн. грн	12863	14338	14854	17958	13001
Валові страхові виплати на 1 договір страхування, тис. грн.	166	179	123	137	148

Не зважаючи на те, що кількості укладених договорів за досліджуваний період зросла на 11,5%, проте його вартість зменшилася в два рази. За рік валові страхові виплати скоротилися на 10,8%, а валові страхові виплати на 1 договір збільшилися.

Схожа тенденція притаманна обсягам валових страхових виплат (рис. 2.2): при зростанні загального їх обсягу у довоєнний період до 17958 млн грн, на 1 договір у 2021 р. припало 137 тис грн, що на 12 тис. грн менше ніж у 2017 р.

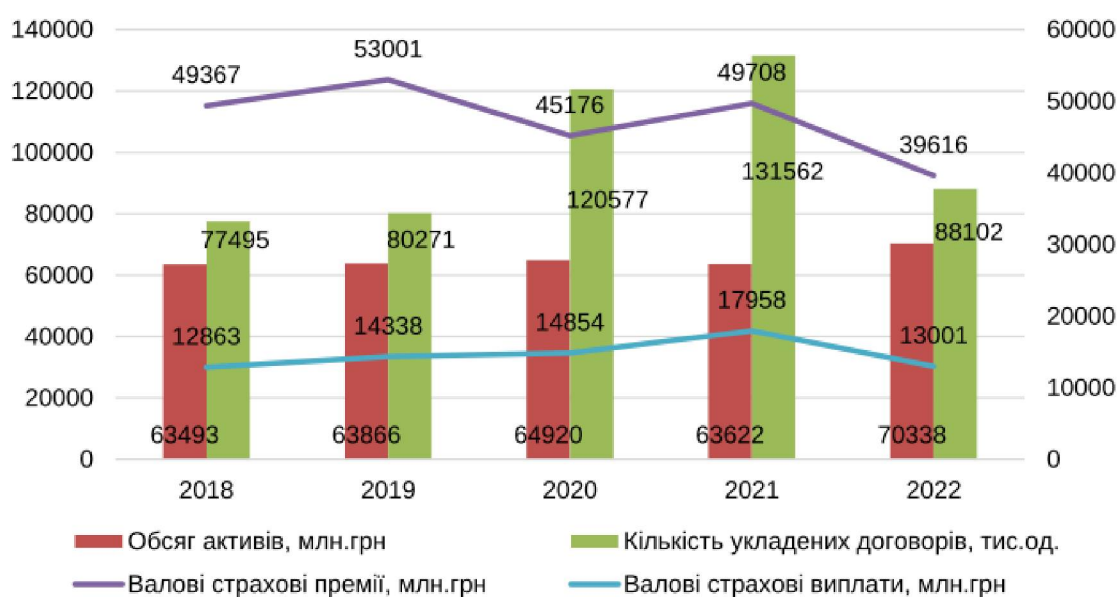


Рис. 2.2. Динаміка основних показників розвитку страхових компаній

У 2022 р. у зв'язку з воєнним станом на території України було порушено загальні тенденції розвитку страхового ринку: кількість укладених договорів страхування у порівнянні з 2021 р. впала у 1,5 рази, а розмір валових страхових премій скоротився на 10,1 млрд грн, у результаті, обсяг страхових премій на 1 договір страхування зріс на 72 грн. і склав 450 грн..

Отже, аналіз динаміки основних показників розвитку страхового ринку вказує на серйозні проблеми, які склалися у довоєнний період та лише посилюються з початком війни.

2.2. Аналіз інноваційної діяльності страхових компаній

Військовий стан в Україні є тимчасовим обмеженням прав і свобод громадян, який впливає на діяльність всіх галузей економіки, не виключенням стала й страхова діяльність. Залежно від того, які обмеження встановлені під час військового стану, страхові компанії можуть зазнавати різних викликів і потребувати змін у своїй діяльності.

Військовий стан призводить до збільшення ризику для страхових компаній, які продовжують свою діяльність. Це відбувається через збільшення військової активності, зростання кількості травм та матеріальних збитків, а також зменшення попиту на страхові послуги. У залежності від характеру військових дій та обмежень, які встановлюються, страхові компанії можуть реагувати різними способами. Наприклад, компанії можуть припинити надання страхових послуг на території, де військовий стан оголошено, або збільшити вимоги до страхувальників та обмежити виплати за страхові випадки. Проте, як правило, страхові компанії мають певний рівень стійкості до викликів, що виникають у зв'язку з військовим станом, тому що вони мають досвід роботи в умовах надзвичайних ситуацій та мають відповідні механізми для управління ризиками.

Станом на березень 2022 року, більшість страховиків швидко та ефективно відреагували, та продовжили працювати евакуювавши своїх співробітників у більш безпечніші регіони, при цьому надавши персоналу можливість віддаленої

роботу. Лише 5%, стабільно продовжували свою діяльність, переважно це центральні та західні області. Більше половини, мали певні труднощі, 27% змогли частково відновити роботу та 10% не змогли відновити операційну діяльність.

У зв'язку з тимчасовою окупацією територій, цілковитим знищенням об'єктів нерухомості, вимушеним переміщенням суб'єктів бізнесу, в результаті, відбувається скорочення кількості центрів обслуговування клієнтів страховиків, на сьогодні, доволі складно кількісно оцінити отримані збитки на страховому ринку, проте вони є досить значними.

Насамперед, результатом військових дій, стало значне падіння обсягів страхових платежів, так вже в березні 2022 року у переважній більшості страховиків даний показник становив 50–90% у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року.

Проаналізуємо динаміку страхових премій та страхових виплат у 2021–2022 роках (рис. 2.3).

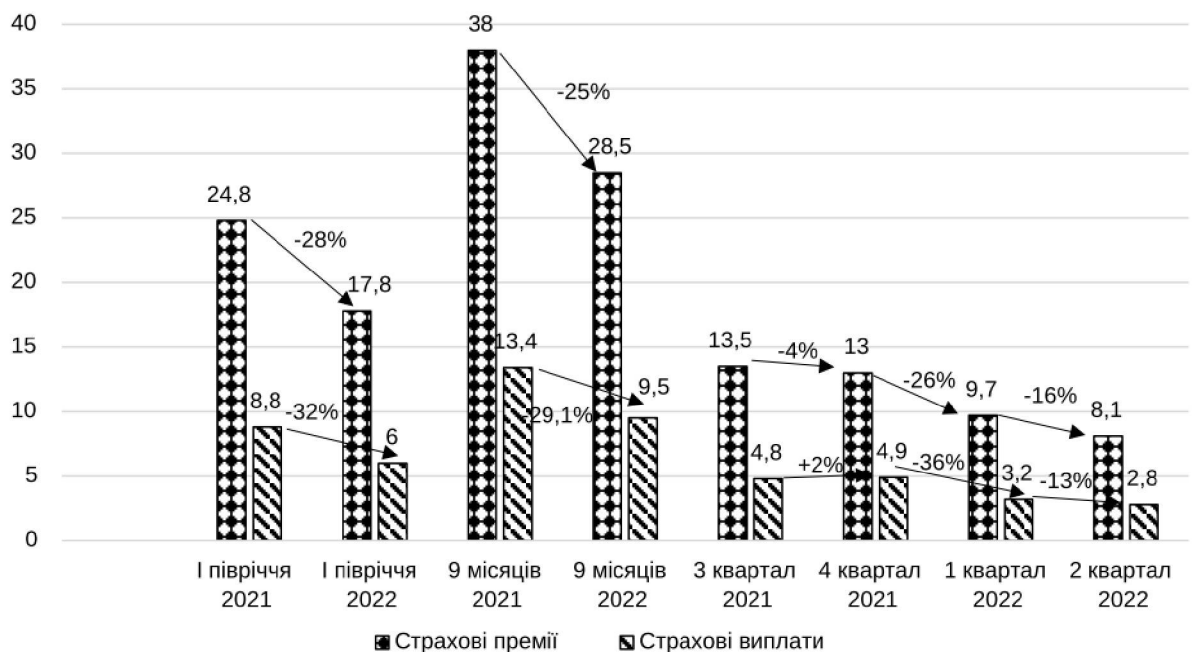


Рис. 2.3. Динаміка страхових виплат протягом 2021–2022 р., млрд грн [69]

З рис. 2 видно, що спостерігається тенденція до зниження загальних обсягів страхових премій, яка скоротилась майже на третину, співмірно й скоротились

обсяги страхових відшкодувань, що можна пояснити, перш за все, зниженням частки заявлених випадків КАСКО та ОСЦПВ.

Найбільший спад спостерігався протягом першого кварталу 2022 року, на початку повномасштабного вторгнення, в 2 кварталі 2022 року, також відбулося скорочення, проте вже не таке стрімке, що є результатом успішної адаптації та налагодження своєї роботи страховими компаніями.

Аналіз структура страхового портфеля за I півріччя 2021–2022 років представлено на рис. 2.4.

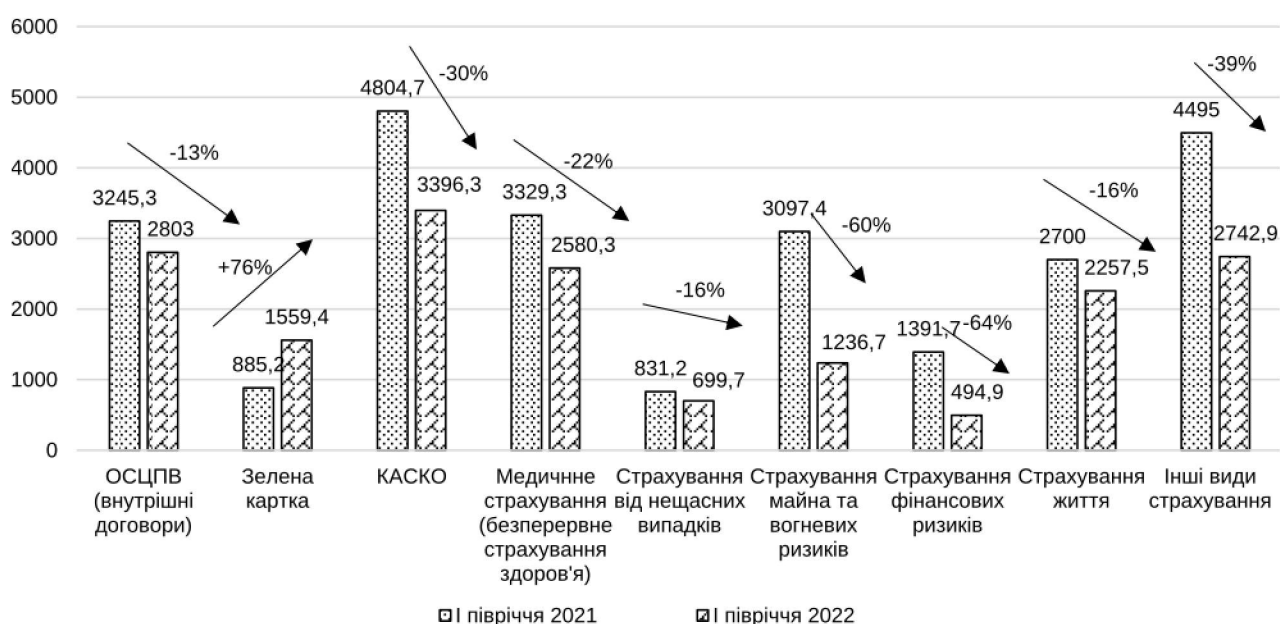


Рис. 2.4. Структура страхового портфеля за I півріччя 2021–2022 р., млн грн [69]

Значне скорочення обсягів відбулось у страхуванні майна та вогневих ризиків – 60%, фінансових ризиків – 64% та страхування КАСКО – 30%. В свою чергу, ключовим драйвером підтримки страхового бізнесу стало укладення договорів «Зелена картка», де приріст відбувся на 76%, та незначні спадні тенденції у страхуванні від нещасних випадків та ОСЦПВ.

Страхові компанії є одними з найбільш конкурентоспроможних та динамічних установ на фінансовому ринку, які здатні акумулювати кошти юридичних та фізичних осіб, а потім перетворювати їх в інвестиційний капітал. Інвестиційна діяльність страховиків є основою їх діяльності, адже вдало

сформований інвестиційний портфель дозволяє отримувати прибуток, а також збільшувати власні страхові резерви.

Тому, наступним за доцільне вважаємо розглянути активи, якими фактично представлені резерви страховиків протягом останніх років (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Структура активів, якими фактично представлені страхові резерви
страховиків України, % [69]

Структура активів	2017	2018	2019	2020	2021	1 півріччя 2022
Активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування», у т.ч.:	100	100	100	100	100	100
Грошові кошти на поточних рахунках	7,6	7,3	7,1	5,0	5,0	5,8
Банківські вклади (депозити)	33,9	28,0	32,0	25,0	22,0	21,3
Банківські метали	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Нерухоме майно	7,4	7,4	9,2	10,0	8,0	9,1
Акції	18,4	12,5	8,4	7,5	7,2	7,7
Облігації	2,5	2,2	2,1	2,3	2,4	2,2
Іпотечні сертифікати	0,2	0,2	0,1	0,02	0,02	0,02
Цінні папери, що емітуються державою	18,2	19,4	21,6	25,0	35	31,1
Права вимоги до перестраховиків	11,2	13,3	11,9	15,5	10,0	12,6
Інвестиції в економіку України за напрямками, визначеними КМУ	0,3	2,8	3,8	3,5	3,7	3,4
Інші активи	0,2	0,1	0,1	0,18	0,1	0,1

За даними таблиці можемо побачити, що за видами інвестицій лідируючі позиції займають банківські депозити, частка яких протягом досліджуваних 2017–2022 років залишається в порівнянні з іншими показниками на досить високому рівні, а саме 22–35%. Так, загальна сума депозитів за підсумками I півріччя 2022 року у порівнянні із аналогічним періодом 2021 року зросла на 39,9%, зокрема з 8746, 1 млн. грн. до 12238,2 млн. грн. Таким чином, можемо підвести підсумок, що найбільш інвестиційно привабливими та надійними фінансовими інструментами для страховиків виступають банківські депозити. Проте варто зауважити, що з погляду стратегічного розвитку присутність посередницької структури у інвестиційній діяльності може значно зменшити сукупний інвестиційний прибуток.

Масштаби наслідків війни вказують на центральну роль, яку має відігравати світова страхова індустрія, у реагуванні на дані події. Страхування є основною складовою стійкого суспільства, забезпечуючи захист у найгіршому випадку та підготовку до ризиків, які можуть виникнути у майбутньому. Саме тому продуктів і послуг, що надаються страховим сектором, має бути достатньо для вирішення даних завдань. Загалом структура договорів страхування кожної страхової компанії має індивідуальний характер. У різних страхових компаніях вирішення питань щодо настання страхових випадків у результаті військових дій, відрізняються в кожному конкретному випадку, а тому кожен окремий договір страхування вимагає уважного вивчення всіх його пунктів.

Варто зауважити, що введення воєнного стану не може бути підставою для відмови у здійсненні страхового відшкодування за діючим договором страхування. При цьому варто чітко розуміти, що основним фактором є саме наявність причиннонаслідкового зв'язку між військовими діями і конкретними втратами понесеними страхувальником. Отже, настання страхового випадку на території, яка була тимчасово зайнята після 24 лютого 2022 року, не повинно бути підставою для відмови у здійсненні страхового відшкодування. Так само тимчасова окупація нових територій не повинна впливати на дійсність договору страхування щодо об'єктів, розташованих на такій території.

Останні роки страхові компанії України зіткнулися з принципово новими викликами. Через окупацію територій, знищення об'єктів нерухомості та релокацію бізнесу скорочується кількість центрів обслуговування клієнтів. Компанії, що спеціалізуються на страхуванні життя, повідомляють про зменшення кількості страхових внесків та обмеження діяльності через труднощі досягнення до офісів та оригіналів документів. Усе це ускладнює процес здійснення страхових виплат, особливо у випадках, що стосуються смерті застрахованих осіб на окупованих територіях.

На рис. 2.5 наведено динаміку чистих страхових премій та чистих страхових виплат в Україні за період 2019 – 01.10.2022 рр., яка характеризується наявністю негативних тенденцій саме на кінець аналізованого періоду.

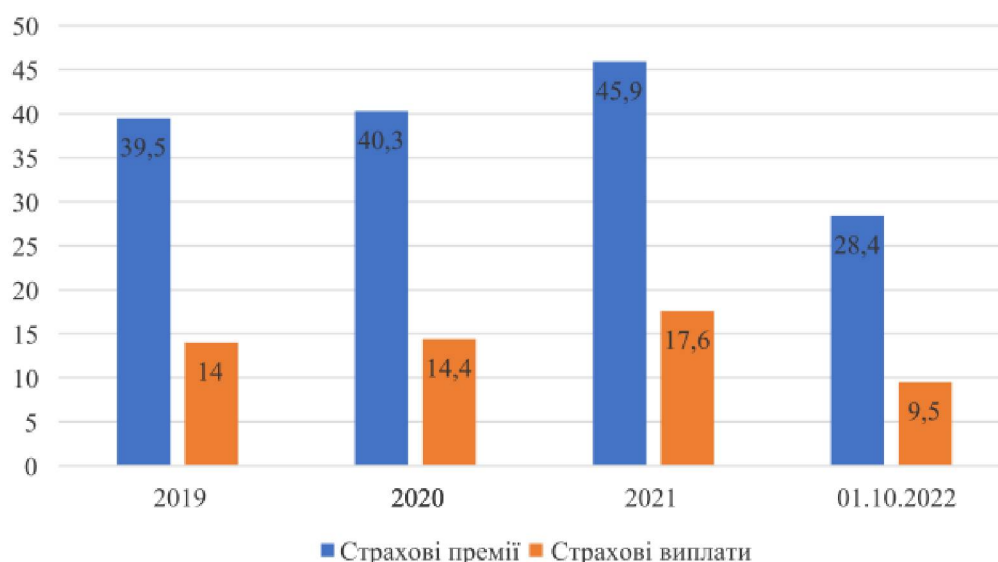


Рис. 2.5. Динаміка страхових премій та страхових виплат в Україні за період 2019 – 01.10.2022 року, млрд грн [47]

Як можна побачити з рис. 2.5, з 2019 по 2021 рік динаміка страхових премій та страхових виплат мала тенденцію до збільшення. Так, у 2019 році показник страхових премій становив 39,5 млрд грн, що на 0,8 млрд грн, або на 2% менше ніж у 2020 році та на 6,4 млрд грн, або на 16,2% менше ніж у 2021 році. Обсяг страхових виплат також збільшувався протягом зазначених років.

У 2019 році він дорівнював 14,0 млрд грн, а в наступному році збільшився на 0,4 млрд грн, або на 2,8%. У 2021 році страхові виплати дорівнювали 17,6 млрд грн, що на 3,6 млрд грн або на 25,7% більше, ніж у 2019 та на 3,2 млрд грн, або на 22,2% більше, ніж у 2020 році [47].

Що стосується 2022 року, то очікувано, через складну економічну та політичну ситуації в країні, обсяг страхових премій та виплат значно знизився. Загальні підписані премії у січні-вересні 2022 року у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року скоротилися майже на третину і склали 28,4 млрд. грн – при цьому скорочення обсягів у більшій мірі мало місце у сегменті non-life, обсяги страхових премій зі страхування життя скоротилися удвічі менше. Також на зменшення обсягів страхових відшкодувань вплинуло зниження частоти заявлених випадків з ОСЦПВ та КАСКО.

Відповідно до звітів НБУ, найбільший спад обсягів діяльності страхових компаній припав на кінець I кварталу 2022 року. У II кварталі падіння продовжилось, але воно було менш стрімким – страховики змогли організувати та налагодити роботу в умовах воєнного стану.

Фінансова спроможність страховиків у воєнний час прямо залежить від якості та структури їх активів і запасу капіталу у довоєнний період. Відповідно, пропонуємо проаналізувати показники активів та страхових резервів страхових компаній України за період 2019 – 01.10. 2022 рр. (рис. 2.6).

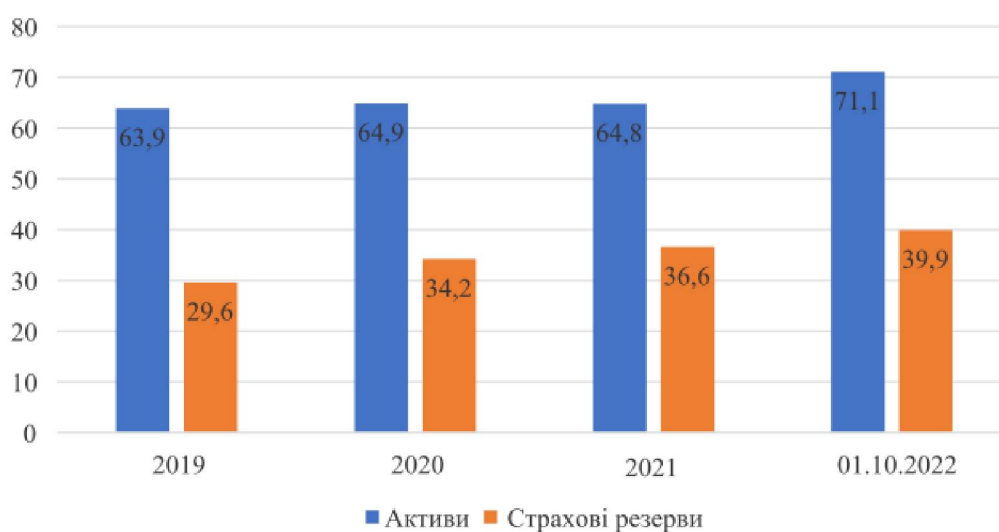


Рис. 2.6. Динаміка активів та страхових резервів страхових компаній в Україні за період 2019 – 01.10.2022 року, млрд грн [47]

В загальному, рис. 2 ілюструє тенденцію до збільшення активів та страхових резервів страхових компаній. Так, у 2019 році сукупні активи складали 63,9 млрд грн, що на 1 млрд грн або на 1,6% менше ніж у 2020 році та на 0,9 млрд або на 1,4% менше ніж у 2021 році. У вказаному році спостерігалось незначне скорочення активів страхових компаній, а саме на 0,1 млрд, або на 0,2% в порівнянні з 2020 роком. Незважаючи на це, страхові резерви зросли на 2,4 млрд грн, або на 7,0%.

Станом на 01.10.2022 р. загальний обсяг активів страховиків у порівнянні з початком року зріс до 71,1 млрд грн, хоча з червня 2021 року до червня 2022 року вони трималися близько 65,5 млрд грн. При цьому, за вказаний період кількість

страховиків скоротилася: з 155 до 140.

Обсяг сформованих страхових резервів на 01.10. 2022 р. зріс на 3,3 млрд грн і становить 39,9 млрд грн. Традиційно, приріст страхових резервів мав місце у сегменті life, а також зростанням резервів збитків страховиків non-life за рахунок великих збитків, які у переважній частці були перестраховані, та збільшення термінів врегулювання заявлених збитків, при цьому резерви незароблених премій зменшились з огляду на істотне скорочення обсягів наданих послуг у сегменті non-life.

Опитування НБУ показали, що 42% страховиків мають проблеми з повним та своєчасним поданням звітності. 25 страховиків, на які припадає 10,5% страхового ринку, зазначають про проблеми з виконанням нормативів. Із них сім найбільших за обсягами діяльності (8,9% ринку) мали проблеми з дотриманням нормативів і до війни, у 2021 році.

Для того, щоб страхова галузь була спроможна пережити війну та відновитись, а отже – надавати страховий захист громадянам та бізнесу, необхідно запровадити системні рішення на державному рівні, до них можемо віднести:

Зменшення податкового навантаження на страхові компанії – ініціювати перед Верховною Радою відміну подвійного оподаткування у страхуванні, скасування оплати 3% від всіх страхових платежів, залишивши тільки звичайний для всіх юридичних осіб в країні податок на прибуток.

Можливість пільгового кредитування, введення розстрочки з оплати страхових платежів і перегляд цінової політики через зниження платоспроможного попиту.

Часткове вивільнення коштів страховиків з додаткових гарантійних фондів МТСБУ, що підуть на виплати постраждалим у ДТП громадянам.

Поява нових видів страхування (страхування вторинних військових ризиків: вибухів мін у полях та лісах з пошкодженням техніки, смерть або інвалідність громадян).

Отже, важливою умовою для сталого економічного зростання країни та для

підвищення добробуту її населення є існування повноцінного ринку страхування. Головною функцією страхування є захист фізичних та юридичних осіб від ймовірних збитків у разі настання певних надзвичайних подій, тобто ринок страхування має слугувати сферою підтримки громадян та бізнесу.

В умовах воєнного стану ринок страхування продемонстрував спад у діяльності та зменшенні кількості учасників. Попри це, варто зазначити, що страхові компанії, які мають фінансово стабільний стан змогли швидко адаптуватися та налагодити роботу, продовжуючи стабільно працювати [47].

В страховому портфелі за 2020–2022 рр. найбільша кількість залучених премій традиційно припадає на автострахування (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка страхових премій та виплат за найпоширенішими видами страхування, млрд грн [34]

Вид страхування	2020		2021		2022		2022/2021	
	Премії	Виплати	Премії	Виплати	Премії	Виплати	Премії	Виплати
КАСКО	8,5	3,8	10,6	5,0	8,4	3,9	-2,2	-1,1
ОСЦПВ	6,1	2,9	6,9	3,5	6,8	2,8	-0,1	-0,7
Зелена карта	1,3	0,7	1,8	0,6	4,0	0,8	2,2	0,2
Медичне страхування	7,3	3,2	9,4	4,1	6,6	3,0	-2,8	-1,1
Життя	5,0	0,6	5,9	0,8	4,8	0,8	-1,1	0,0
Майна та вогняних ризиків	6,9	1,2	4,9	2,3	2,4	0,5	-2,5	-1,8
Фінансових ризиків	3,0	1,0	2,0	0,2	0,9	0,5	-1,1	0,3
Вантажів та багажу	1,7	0,2	1,5	0,2	0,9	0,1	-0,6	-0,1
Від нещасних випадків	1,6	0,2	1,2	0,1	1,4	0,2	0,2	0,1
Інші	4,9	1,3	1,7	0,3	2,6	0,3	0,9	0,0

Отримані премії «Зеленої картки», виступили драйвером підтримки ринку і в порівнянні з 2021 р. збільшилися на 2,2 млрд грн, тобто вдвічі, відповідно зі збільшенням премій відбулося й збільшення виплат на 0,2 млрд грн. Попит на цей вид страхування актуалізувався, оскільки багато українців виїхали на своїх

автомобілях за кордон. Також, збільшення надходжень спостерігається за страховим пакетом «Від нещасних випадків», інші види страхових продуктів продемонстрували спад: найбільше скорочення спостерігається в медичному страхуванні (-2,8 млрд. грн), страхуванні майна та вогняних ризиків (-2,5 млрд. грн). КАСКО хоч і продемонструвало зниження на 2,2 млрд. грн, але його варто віднести до позитивних змін, оскільки за даним видом страхування у 2022 р. було залучено найбільше страхових премій в сумі 8,4 млрд. грн.

Коефіцієнт збитковості обов'язкових видів страхування у 2022 р. – березні 2023 р. залишився на рівні 45%: негативний вплив від зростання резервів збитків нівелювався збільшенням обсягу зароблених премій. Аналогічний показник для добровільних видів страхування зменшився до 42%, що відбулося в основному за рахунок зменшення обсягу резервів. Загальний коефіцієнт збитковості страхування становив 43% наприкінці 2022 р. року. Страхові компанії, що функціонують на ринку України, завершили IV квартал 2022 р. з незначним збитком, проте за результатами року були доволі прибутковими. Рентабельність капіталу ризикових страховиків становила 15%, страховиків життя – 13% [41].

Досліджуючи страховий ринок варто проаналізувати показник рівня проникнення страхування, який відображає розвиток страхового сектору в країні. Показник розраховується, як відношення валових страхових премій до ВВП країни. Результати аналізу у 2020–2022 рр. наведено на рис. 2.7.

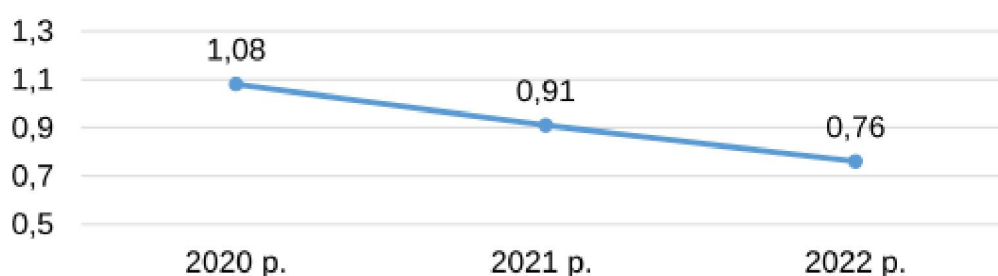


Рис. 2.7. Рівень проникнення страхування, % [34]

Рівень проникнення страхування за аналізований період має невеликі значення, при цьому спостерігається негативна тенденція до зменшення. Найвище значення показника у 2020 р. 1,08%, в 2021 та 2022 р. відповідно 0,91%

і 0,76%. Для порівняння, в США рівень проникнення страхування у 2021 р. становив 12,4%; у Великій Британії 11,3%; Швеції 11,2%; Японії 7,1%; Франції 10,6%; Німеччині 6,7%; Польщі 2,5%. Порівнюючи показники проникнення страхування України зі значеннями в інших країнах, можна зробити висновок про дуже низький рівень розвитку вітчизняного страхового ринку, й погіршення його стану внаслідок війни.

Узагальнюючи дані щодо стану страхового ринку України під час війни, варто відзначити його знаходження в кризовій ситуації, проте він продовжує працювати та забезпечувати захист суспільства та суб'єктів господарювання.

2.3. Перспективи інноваційного механізму на ринку страхових послуг

Під час пандемії, страховики адаптуючись до нових реалій, почали створювати нові страхові продукти. Захист від Covid-19 для індивідуальних клієнтів швидко розробили та додали до асортименту страхових послуг страхові компанії «ТАС», «ARX», «Універсальна», «ІНГО», «АСКА-Життя», «ВУСО», «Країна» та інші. Аналізуючи перспективи розвитку страхової діяльності під час війни, дослідники погоджуються з правомірністю віднесення воєнних дій до категорії «форс-мажорних» обставин, проте наявність таких обставин не може звільнити страхові компанії від виплати відшкодування. Звільненню підлягає лише відповідальність за порушення зобов'язань, якщо воно мало місце внаслідок дії обставин непереборної сили [16]. Страхові випадки, які сталися в наслідок дії воєнних ризиків, страховою компанією не покривається, проте всі інші за договорами відшкодовуються.

Тому, аналогічно до ситуації коронакризи, в умовах воєнного стану страхові компанії почали пропонувати захист від воєнних ризиків (табл. 2.6). Пропонований захист від воєнних ризиків не є окремим продуктом, він представлений додатковою функцією до вже існуючого, або вдосконаленим продуктом, який покриває часткові ризики воєнних дій. В кожній запропонованій програмі існують особливі умови, які пов'язані зі ступенем

завданого ризику; географічним обмеженням; лімітом страхового покриття.

Таблиця 2.6

Страхові продукти українських страховиків, які передбачають захист від
воєнних ризиків [34]

Назва СК	Страховий продукт	Ризики, які покриває	Сума покриття	Що не покриває
«ВУСО»	КАСКО Patriot	пошкодження транспортного засобу осколками, ризик прильоту ракети, інших об'єктів, підрив на міні, прямий обстріл	10% від вартості авто	прямий обстріл ядерних, біологічних, хімічних атак; повна загибель авто
«АРКС»	Бронезахист	влучення снарядів, мін, куль, обрушення будівель, наслідки пожежі, мінування територій	до 4500 грн	участь в активних бойових діях; територія на якій відбуваються воєнні дії, окупована, в оточенні
«ІНГО»	КАСКО (опція воєнні ризики КАСКО)	за розділом договору: КАСКО (руйнівна дія ударних хвиль; пошкодження вогнем або темпом при близькому розташуванні від місця пожежі, в наслідок воєнних дій; зіткнення чи наїзд військової техніки; падіння сторонніх об'єктів оборонного і спеціального військового призначення); Страхування від нещасних випадків (страховий випадок – смерть або втрата працездатності водія, пасажирів в результаті ДТП в наслідок воєнних дій)	КАСКО: 10% від страхової суми за договором, але не < 300 тис. грн Страхування від нещасних випадків: до 300 тис. грн	території високого ризику (перелік представлений на сайті)
TAC life	Страховка для бізнесу: страхування від військових ризиків	запропонований продукт створює захист від наслідків військових дій для вашого колективу	200 тис. грн	–

Поки повноцінне страхування воєнних ризиків відсутнє, страхуванню підлягають невеликі об'єкти та фізичних осіб. Це пов'язано саме з величиною можливого збитку, який страхові компанії не в змозі будуть покрити. Саме

обмеження в сумі є найбільшим стримуючим фактором, оскільки пропоноване покриття є дуже малим, тому премії за даними продуктами становлять невелику частину.

Не зважаючи на наявні обмеження, отримання незначних компенсацій є кращим варіантом у порівнянні з нічим. Саме тому потреба в страхових продуктах, що надаватимуть покриття воєнним ризикам зростатиме. Одночасно існує необхідність створення дієвої системи перестрахування цих ризиків, оскільки воєнні ризики є дорогими й вимагають обов'язкового перестрахування.

Розширення умов та розроблення повноцінної системи страхування воєнних ризиків, сприятиме відбудові та відновленню економіки країни у післявоєнний час.

Першим кроком у вирішенні проблеми страхування військових ризиків, на думку регулятора, є розподіл страхування воєнно-політичних ризиків на два етапи, оскільки створення комплексної системи страхування є досить тривалим процесом. На першому етапі НБУ пропонує запустити перехідну модель для швидкого старту страхування воєнно-політичних ризиків, в основу якої можуть бути закладені ключові пропозиції Агентства США з міжнародного розвитку (United States Agency for International Development, USAID) щодо створення трастового фонду за участю міжнародних партнерів та донорів. Другий етап передбачатиме створення довгострокової та повноцінної вітчизняної системи страхування воєнно-політичних ризиків або Воєнного страхового пулу України, призначенням якого буде накопичення коштів для майбутніх виплат та централізоване перестрахування ризиків на міжнародному ринку.

Розробка системи страхування від воєнних ризиків в різних варіаціях є дуже актуальною проблемою, вирішення якої надає більше впевненості для інвесторів, пересічних громадян та економіки країни. Головною проблемою та найбільшою перешкодою у створенні ефективної системи страхування воєнних ризиків є ведення активних бойових дій на значній території країни. Безумовно, питанням започаткування системи страхування воєнних чи розширення категорії політичних ризиків варто було приділити увагу ще у 2014 р., передбачаючи

ймовірність загострення конфлікту що розпочався на сході країни. Проте таких кроків не було зроблено, тому пошук на державному рівні можливостей побудови системи страхування воєнних ризиків свідчить про важливість даного сегменту ринку та необхідність його розбудови.

Для забезпечення фінансової стабільності на початку повномасштабного вторгнення НБУ спростив регуляторні вимоги для страховиків, щоб вони могли сконцентрувати увагу на результативному провадженні професійної діяльності. Вимоги були поновлені через шість місяців роботи в умовах воєнного стану для того щоб не допустити погіршення ситуації на страховому ринку та з урахуванням пристосування страхових компаній до «шоків» війни. Регулятор поступово поновив детальний нагляд за учасниками страхового ринку, що відобразилося в анулюванні ліцензій для деяких компаній.

Для страхових компаній було введено додаткові вимоги щодо якості активів, необхідність ревізії активів для уникнення завищення вартості наявної нерухомості та зменшення показників неліквідних активів. Було також розширено вимоги ліцензування, перевірка структури власності у зв'язку зі збройною агресією (щодо відсутності власників істотної участі, які мають громадянство, реєстрацію, місцезнаходження рф та рб), зобов'язання розкриття інформації майнового та фінансового становища власників істотної участі в страхових компаній. Додатково було виділено перелік ознак, щодо визначення ризикової діяльності, що буде слугувати сигналом для анулювання ліцензії та визначено перелік умов за порушення яких страхова компанія, буде позбавлена ліцензії. Вимушені зміни на страховому ринку сприяють наближенню законодавчого забезпечення страхової діяльності до європейських стандартів, активізують позитивні тенденції розвитку страхової, фінансової та інвестиційної діяльності страхових компаній, а також сприяють посиленню фінансової безпеки країни.

Дії НБУ спрямовані на розвиток прозорого, надійного та конкурентоспроможного страхового ринку, який буде вчасно відповідати за зобов'язаннями перед користувачами послуг. Втім, запровадження нових вимог щодо діяльності страховиків було б доречним у мирний час. Під час війни

учасники страхового ринку особливо гостро відчують потребу в додатковій підтримці зі сторони регулятора.

Компромісним було б рішення в частині формування структури активів у воєнний час, строків подання фінансової звітності та оприлюднення інформації. Важливим є також уникнення зловживань зі сторони страхових компаній за наданими послабленнями зі сторони регулятора.

У березні 2023 р. бізнес зазначив про позитивні очікування щодо перспектив економічної діяльності, підлаштовуючись до умов військового стану. Порівняно з лютим 2023 р. індекс очікувань ділової активності підвищився на 4,5 пункти та склав 49,5 досягши майже нейтрального рівня. Таким чином, український бізнес робить все можливе для підтримки своєї діяльності та економіки країни. В цьому напрямку, за відсутності послаблень зі сторони регулятора, буде поступово реалізовуватися оптимістичний сценарій розвитку страхового ринку, відповідно до якого на ринку залишатимуться компанії, що вчасно підлаштовуються до розвитку подій, стабільно функціонують, відповідають вимогам регулятора, а також розробляють нові страхові продукти й ефективно впроваджують інновації [34].

Варто відзначити важливу роль держави у врегулюванні проблем, що, на сьогодні, виникли на страховому ринку. Національним банком України, як основним регулятором страхового ринку, були розроблені та представлені рекомендації, що стосувались спрощення процедури врегулювання страхових випадків, за допомогою використання електронних документів, їх копій, якщо неможливо чи ускладнено отримати оригінали, або ж використання інших засобів дистанційного врегулювання страхових випадків на період воєнного стану.

Можемо провести SWOT-аналіз діяльності страхових компаній в умовах воєнного стану (рис. 2.8).

У зв'язку з військовими діями, підвищується попит на продукти страхування, що пов'язані з ризиком виникнення небезпечних ситуацій, які можуть призвести до збитків або збільшення витрат на медичну допомогу.

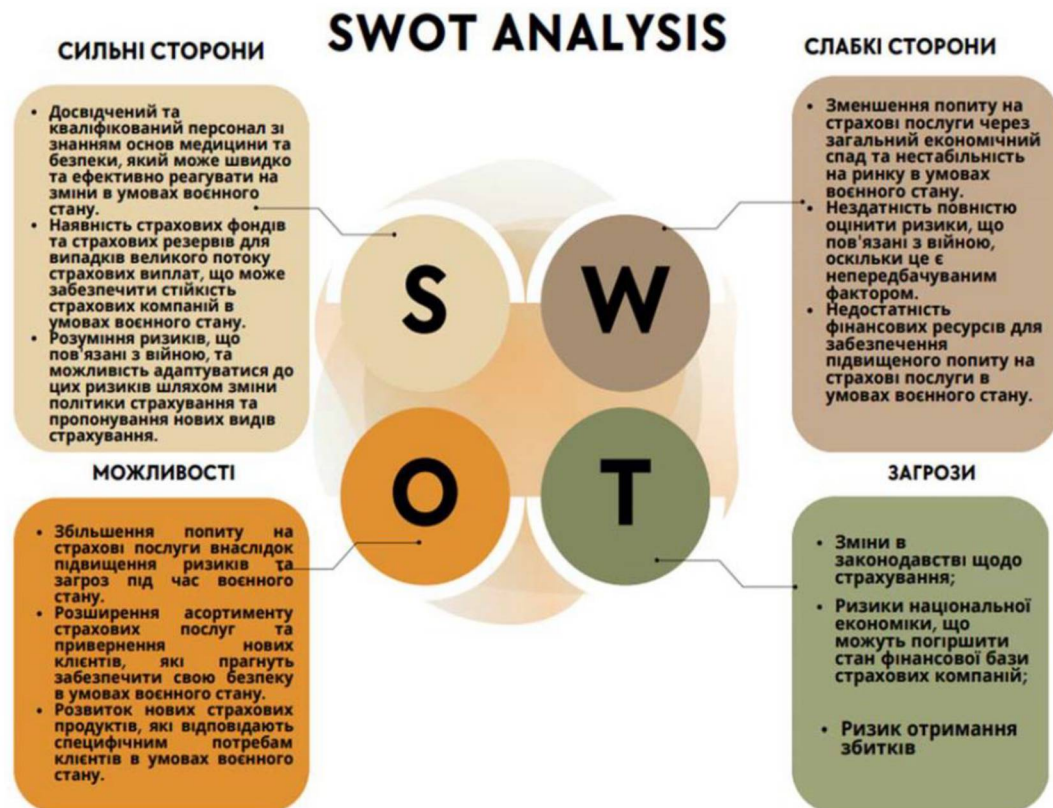


Рис. 2.8. SWOT-аналіз діяльності страхових компаній в умовах воєнного стану [69]

Страхування військових ризиків – відносно новий в Україні страховий продукт, адже воєнні ризики переважно мали винятковий характер при страхуванні громадян та відповідно їхнього майна. Зазвичай попит на такі страхові продукти був лише від тих компаній, які, наприклад, беруть участь у міжнародних перевезеннях вантажів, і маршрути яких проходили поблизу гарячих точок. Прикладом є синдикат Lloyd's, який приймає такі ризики, при тому на Україну в ньому припадає менше 1%.

Разом з тим, війна внесла свої корективи, купуючи страхове покриття, виникає все більша необхідність у внесенні воєнних ризиків до переліку страхових подій. Зокрема, близько десяти вітчизняних страхових компаній, на сьогодні, вже пропонують продукти з покриттям військових ризиків, це такі компанії, як: ARX, «Метлайф», ІНГО, «Універсальна», Княжа Vienna Insurance Group», СГ ТАС, ВУСО. Деякі програми цих компаній наведено у табл. 2.

В процесі адаптації до умов сьогодення, страховим компаніям важливо

застосовувати у своїй діяльності технологічні розробки для пропозиції нових страхових послуг. Так, діючи в даних умовах, страховики інтегрують технології у свій власний бізнес та онлайн-канали, впроваджуючи електронні формати полісів й надаючи розподілені послуги з дистанційного врегулювання претензій. Варто підкреслити, що протягом останніх років така тенденція продовжує зростати, що пов'язано, насамперед, з пандемією, війною, що, в свою чергу, викликає бажання в потенційних страхувальників знизити ризик небезпеки при відвідуванні офісів страхових компаній чи відсутності можливості прийти взагалі [64]. В свою чергу сучасні цифрові технології стимулюють розвиток національної економіки, допомагають швидко адаптуватись в мінливому середовищі, продовжувати втримувати конкурентні позиції та сприяють ефективній роботі в умовах складного періоду.

Можемо виокремити, ключові види страхових продуктів, які реалізуються за допомогою онлайн формату, це КАСКО, автострахування (ОСЦПВНТЗ), «Зелена карта», добровільне медичне страхування, туристичне страхування, тощо. Зокрема, автострахування та «Зелена картка» займають лідируючі позиції у контексті впровадження цифрових технологій [68].

Страховики активно впроваджують InsureTech, які сприяють швидкому та якісному знаходженню найоптимальнішого рішення за допомогою використанням ІТ-технологій. Впровадження InsureTech дозволяє задовольнити потреби страхувальників щодо можливості отримання послуг без зайвих контактів, що є беззаперечно актуальним як в період пандемії у світовому просторі так і у період військових дій в нашій державі.

Програми страхування військових ризиків від страхових компаній України подано у таблиці 2.7.

У зв'язку зі значним посиленням глобалізаційних тенденцій, вдосконаленням та поширенням інтернет-технологій, активізація інноваційних процесів у страхових компаніях набуває великого значення. З 2011 року на ринку фінансових послуг активно з'являються компанії, які нині об'єднують терміном InsurTech.

Таблиця 2.7

Програми страхування військових ризиків від страхових компаній
України [69]

Страхова компанія	Програма страхування	Розмір покриття	Щомісячний внесок	Особливі умови / обмеження
Uniq	КАСКО	В разі, якщо СТО не будуть працювати, розмір буде розраховано на основі середньоринкової ціни ремонту авто аналогічного типу	-	Отримання грошового відшкодування на індивідуальний рахунок, у випадку відсутності можливості проводити ремонт на СТО.
ІНГО	страхування від нещасних випадків тільки для цивільних осіб, якщо вони не перебувають на територіях активних бойових дій	30 000 – 100 000 грн. за ризиком смерті та травмування	-	-
ARX	«Бронезахист»	до 4500 грн.	від 125 грн	Відсутність будь-яких обмежень стосовно військових ризиків та травм, розгалужений віковий діапазон та доступний термін
Арсенал Страхування	КАСКО «All risks»	10% від повної вартості військових ризиків	-	Страхове покриття застосовується до всіх хто керує т/з, лише за умови, що все відповідно до чинного законодавства; відсутність обов'язкового медичного огляду; страхова сума є неагрегованою
VUSO	КАСКО Patriot	від 6 965 до 29820 грн	30 грн в день	Відновлення авто внаслідок військових дій на загальну суму до 10% від його вартості, ремонт в разі протиправних дій третіх осіб, в наслідок стихійних лих, нападу тварин, пожеж, виплат при викраденні чи знищенні автівки

Їх особливістю є зміна підходів до страхування шляхом застосування сучасних технологій, таких як штучний інтелект, телематика, big data, blockchain і багатьох інших.

Завдяки такій синергії InsurTech компанії готові запропонувати своїм клієнтам більш доступний, якісний і індивідуальний продукт, складаючи серйозну конкуренцію найбільшим класичним страховикам, та виграючи її за рахунок мінімальних адміністративних витрат. У свою чергу, гіганти страхового ринку стали масово вкладати кошти в такого роду стартапи, тим самим отримуючи частку в даних компаніях та здобуваючи конкурентні переваги на ринку. Тільки за першу половину 2021 року в InsurTech сектор було інвестовано понад \$7,3 млрд. Виділимо три основні групи інноваційних технологій у страхуванні:

- технології, що спрямовані на оптимізацію страхових виплат та операційних процесів;
- технології, що створюють нові страхові продукти для клієнтів або покращують вже існуючі;
- технології, що сприяють розвитку інфраструктури страхового ринку [5].

До основних переваг, які отримає страховий ринок від впровадження InsurTech можна віднести наступні:

- зниження витрат та економія часу;
- пом'якшення негативних наслідків шахрайства, особливо в області, як перевірка персональних даних клієнтів;
- спрощення андеррайтингових процесів з автоматичним сортуванням та асиміляції інформації;
- втілення інноваційних продуктів та послуг в «розумних контрактах»;
- ефективне розслідування претензій, з використанням технології уникнення можливості розбіжностей між учасниками виконання контактів.

Технології, що спрямовані на оптимізацію страхових виплат та операційних процесів дозволяють обробляти понад 50 % всіх страхових виплат автоматично, знижуючи тим самим витрати й підвищуючи рівень задоволеності клієнтів. Результати перших реальних кейсів апробації в США показали наступні результати: економія витрат – до 50 %, зростання рівня задоволеності клієнтів –

на 40 %. Дані показники є досить вражаючими для страхової індустрії, що свідчить про доцільність їх використання в діяльності українських страхових компаній.

Найбільша кількість InsurTech стартапів пов'язана зі створенням нових страхових продуктів або поліпшенням їх споживчих властивостей. Одним із яскравих прикладів є проєкт Metromile, особливість якого полягає в індивідуальному розрахунку тарифів на автостраховання. Ідея досить проста: за допомогою спеціального пристрою, що підключається до автомобіля, або просто за допомогою смартфона страхова компанія збирає і аналізує стиль водіння. Те, як водій розганяється і гальмує, як маневрує, скільки часу проводить за кермом, дозволяє визначити ступінь його ризику ефективніше, ніж традиційні параметри страхового скорингу, такі як: вік, стаж і стать.

Розробники проєкту стверджують, що ймовірність аварій, що спричинена 25 % кращими і гіршими водіями різниться в 6 разів. Необхідно зауважити, що завдяки впровадженню віддаленого моніторингу за допомогою телематики «хороші» водії можуть не платити за інших і заощаджувати на страховому полісі. Перспективна страхова технологія дозволяє реалізувати принцип pay-as-you-drive або «плати як водиш».

На нашу думку, слід зазначити ще один інноваційний продукт – «on-demand insurance», що вперше був розроблений компанією Cuvva.

Розробники даного страхового продукту пропонують «вмикати» страховий поліс лише тоді, коли ви вважаєте за потрібне. У перерахунку на річну вартість аналогічного страхового поліса вийде дорожче, але за рахунок не постійного його використання клієнт має змогу зекономити значні кошти у порівнянні зі звичайним річним страховим полісом. Наприклад, не має сенсу купувати річний поліс КАСКО, якщо ви користуєтеся автомобілем декілька разів на місяць. Компанія Trov розвинула дану ідею і запропонувала, окрім автотранспортного страхування, здійснювати страхування будь-якого майна. Наприклад, застрахувати всього на тиждень ноутбук, який їде разом з вами в подорож в іншу країну.

На думку практиків, яку ми підтримуємо, і враховуючи низьку

платоспроможність українців, поява продуктів «on-demand insurance» призвела б до поширення страхування серед населення, оскільки це дало б можливість оплачувати лише дні фактичного використання страхової послуги. При цьому за рахунок збільшення портфелю та залучення більшої кількості людей страхові компанії змогли б збільшити прибуток, шляхом диверсифікації портфелю та ефекту фінансового важеля, що виникає при збільшених обсягах реалізації товарів (послуг).

Інтернет-ресурси, що дозволяють порівнювати ставки за кредитами та депозитами різних банківських установ на українському ринку банківських послуг є достатньо розвинутими. В той час як інтернет-ресурси, що здійснюють порівняння вартості страхових продуктів різних компаній в Україні не є дуже популярними, тоді як у світі їх існує велика кількість. Такі ресурси дозволяють знайти найкращу пропозицію на ринку за досить короткий проміжок часу. Їх відсутність ускладнює пошук необхідних страхових продуктів споживачем та свідчить про недостатній розвиток інфраструктури страхового ринку в країні.

Найбільш повним інтернет-ресурсом визнано американський Money SuperMarket, що дає змогу порівнювати ціни не лише на страхування, але і на інші фінансові послуги. Розвиток ресурсів даного типу є важливим кроком для поліпшення комунікації страхових компаній зі своїми потенційними клієнтами [5].

Згідно зарубіжного досвіду, рівень інноваційності страховика є одним із визначальних чинників підвищення його конкурентоспроможності. Потреба у реалізації інноваційних рішень на ринку страхових послуг обумовлюється необхідністю автоматизації бізнес-процесів, застосуванням цифрових технологій, наявністю альтернативних каналів збуту та використанням ефективних маркетингових ідей.

Країни Євросоюзу активно стимулюють інноваційну діяльність страхового бізнесу. Вони практикують створення наукових дослідницьких парків, які зацікавлені в розвитку страхових компаній через те, що інноваційні проекти мають високий ступінь ризиків, а страховий бізнес при високій якості управління

ризиками здатний забезпечити безпеку і ефективний захист розвитку інновацій.

Широке поширення у країнах Європи та США одержав такий продукт, як Unit-Linked. Він являє собою комплексний продукт, що включає страховий захист на випадок смерті, нещасного випадку та / або хвороб, а також інвестиційну складову, що передбачає вкладення коштів страхувальника в обрані ним фонди. При цьому страховик може сам виконувати роль керуючої компанії або передати цю роль сторонній керуючій компанії. Ключовою відмінністю Unit-Linked від інвестиційного страхування життя є відсутність гарантії повернення в кінці строку дії договору повної суми сплачених страхових премій. Тобто, з одного боку, зменшується розмір гарантованої суми страхового покриття, що, втім, відноситься саме до гарантованої суми, оскільки паралельно йдуть накопичення в іншу частину - негарантовану. З іншого – з'являється можливість створити більш солідний капітал до кінця терміну дії договору. Таким чином, Unit-Linked-продукти дозволяють забезпечити якісний захист життя страхувальників поряд з ефективним накопиченням капіталу [48].

Цифрова економіка швидко змінює ринок особистого страхування та страхування життя у зарубіжних країнах. Деякі світові страхові компанії успішно адаптувалися до нових вимог ринку. Ці компанії називають «цифровими реформаторами». Вони швидко рухаються у напрямку пошуку нових клієнтів, надання нових продуктів і відкриття нових ринків.

Community Life, німецький start-up, запустив цифровий портал, який пропонує прості та прозорі страхові продукти зі страхування інвалідності та життя, а також розширення прав і можливостей клієнтів брати участь в розробці нових продуктів. Портал «Community Life» функціонує в якості страхового брокера, перетворюючи традиційну дистрибуцію продуктів зі страхування життя за рахунок використання простих договорів страхування без технічної термінології.

Max Life Insurance, один з провідних операторів життя в Індії, запустив цифрову кампанію під назвою «Другий шанс» для підвищення обізнаності суспільства у необхідності захисту за допомогою страхування життя. Кампанія

використовує відео з людиною, яка обґрунтовує необхідність та важливість страхування життя та розміщує його на соціальних медіа-платформах, таких як YouTube, Facebook і Twitter, а також направляє глядачів на сайт, щоб дізнатися більше про страхування життя.

Genertel Life в Італії запустила I-Life, поліс страхування життя, який може бути легко доступний користувачам мобільних пристроїв. Потенційні клієнти відповідають на онлайн опитування, яке триває приблизно п'ять хвилин.

Продукт включає в себе стимули, які винагороджують клієнтів, які піклуються про своє здоров'я. Наприклад, якщо скористатися безкоштовним медичним обстеженням, клієнту одразу пропонується негайна знижка в розмірі 10 % від страхової премії і ще 10 %, якщо вони мають гарний стан здоров'я.

ERGO Direkt, дочірня компанія ERGO Group і третя за величиною страхова компанія зі страхування життя в Німеччині, дозволяє клієнтам використовувати електронний підпис, щоб придбати договір страхування життя он-лайн після введення своїх даних і відповідей на питання. Клієнт отримує свій поліс протягом трьох робочих днів [48].

Це лише декілька прикладів того, які інноваційні заходи здійснюють страхові компанії – цифрові реформатори у напрямку залучення клієнтів, застосовування цифрових інструментів і створення екосистем для ефективної конкурентної боротьби у новому цифровому світі.

Наведені вище інструменти є зручними інноваційними технологіями і вітчизняний страховий ринок має рухатися в напрямку їх активного впровадження. Якщо до впровадження Unit-Linked Україна все ще не готова, то виведення на національний ринок продуктів Community Life, Max Life Insurance, I-Life, електронного підпису, як це зробила ERGO Direkt, та подібних їм продуктів й технологій, є необхідністю, яка сприятиме розвитку ринку страхування життя в Україні

Основними технологіями, які сприятимуть удосконаленню та більш ефективній діяльності страхових компаній є:

- мобільні додатки для страхування – вони дозволяють клієнтам купувати

страхові поліси, сплачувати рахунки, вносити зміни в поліс і звертатися до служби підтримки, у всіх випадках, не виходячи з дому;

- технології розпізнавання зображень та відео – можуть використовуватися для оцінки збитків. Наприклад, у разі ДТП клієнт може надіслати фото автомобіля та пошкоджень за допомогою мобільного додатка, а додаток буде використовувати технологію розпізнавання зображень, щоб визначити ступінь пошкоджень;

- використання блокчейн – може забезпечити високу ступінь безпеки та автентифікації даних. Наприклад, за допомогою блокчейну можна перевірити достовірність даних про автомобіль та його власника, що дозволить запобігти шахрайству та зловживанню. Це особливо важливо в умовах військового конфлікту, коли інформація може бути використана для шахрайства або відстеження власників майна;

- використання аналітики даних – дозволяє страховим компаніям аналізувати дані про своїх клієнтів та їх поведінку, щоб зрозуміти їх ризики та потреби та запропонувати оптимальні страхові рішення;

- використання штучного інтелекту та машинного навчання – дозволяє страховим компаніям автоматизувати процеси оцінки ризиків та видачі полісів. Наприклад, система може самостійно виконувати аналіз даних та приймати рішення про видачу полісу, що зменшить час та збільшить ефективність процесу.

Таким чином, можемо зробити висновок, що у післявоєнний період вітчизняні страхові компанії будуть приділяти значну увагу саме забезпеченню власної фінансової стійкості. Адже, з великою ймовірністю, у зв'язку з втратою приміщень, обладнань, авто, житлових будинків тощо, які виступають потенційними об'єктами страхування, а також падінням рівня життя та доходів потенційних страхувальників, виникне така ситуація, через яку витрати на страхові продукти та послуги будуть дещо недоцільними у порівнянні з іншими першочерговими потребами, та виступатимуть таким собі елементом «розкоші» у повоєнний період. Також можливими є зміни у пріоритетності тих чи інших видів страхування, зокрема особлива увага, враховуючи складну ситуацію, буде

належати добровільному медичному страхуванню, КАСКО, банківському страхуванню (іпотека, від нещасних випадків, застава).

Щодо діяльності страхових компаній на фінансовому ринку, то варто зазначити, що ефективне розміщення коштів страхових резервів та формування інвестиційного портфелю страховика має важливе значення на фінансовому ринку кожної країни, особливо в період нестабільності та кризових явищ. Вітчизняні страхові компанії зустрічаються з труднощами в інвестиційній діяльності вже на етапі вибору фінансових інструментів і наповнення страхових резервів. Страховики приймають рішення щодо досягнення інвестиційних цілей шляхом вибору найризикованіших видів інвестицій і при цьому розміщують свої кошти на поточних рахунках і в банківських депозитах. Наразі використання цих інструментів дійсно допомагає зберегти страховиками кошти та захистити їх від інфляції, але це не служить засобом реального зростання коштів компанії так, як би до прикладу, цьому могли посприяти вкладання активів в акції. Страхові компанії як учасники фінансового ринку мають сформувати ефективну систему внутрішнього контролю, корпоративного управління, управління ризиками, визначити свої стратегічні цілі і на основі цього сформувати власну бізнесмодель яка буде враховувати умови сьогодення.

Висновки до 2-го розділу

1. За період воєнного стану кількість страхових компаній зменшилася на 33 і станом на 31.03.2023 становила 122 одиниць: з них non-life 110 та life 12.

В першому кварталі 2022 р., на початку введення військового стану, страховий ринок покинуло 11 компаній, 10 з яких були зареєстровані в зоні проведення Операції об'єднаних сил (ООС). Більшість страхових компаній були позбавлені ліцензій через порушення регулятивних вимог НБУ.

Попри зменшення кількості компаній, обсяг активів страховиків в 2022 р. порівняно з 2021 р. вдалося не лише не зменшити, а й наростити на 9,5%. Найбільший приріст спостерігається в третьому кварталі, найменший в другому.

Позитивна тенденція також, простежується за розміром страхових резервів, які було збільшено на 12,6%, найбільше значення за рік в порівнянні з аналогічним періодом минулого року, було в третьому кварталі, найменше в другому.

Нині страховий ринок України характеризується досить помірними темпами розвитку: на ринку функціонують 128 страхових компаній із загальним обсягом активів 70338 млн грн.

2. З 2019 по 2021 рік динаміка страхових премій та страхових виплат мала тенденцію до збільшення. Так, у 2019 році показник страхових премій становив 39,5 млрд грн, що на 0,8 млрд грн, або на 2% менше ніж у 2020 році та на 6,4 млрд грн, або на 16,2% менше ніж у 2021 році. Обсяг страхових виплат також збільшувався протягом зазначених років.

Зараз спостерігається тенденція до зниження загальних обсягів страхових премій, яка скоротилась майже на третину, співмірно й скоротились обсяги страхових відшкодувань, що можна пояснити, перш за все, зниженням частки заявлених випадків КАСКО та ОСЦПВ.

Найбільший спад спостерігався протягом першого кварталу 2022 року, на початку повномасштабного вторгнення, в 2 кварталі 2022 року, також відбулося скорочення, проте вже не таке стрімке, що є результатом успішної адаптації та налагодження своєї роботи страховими компаніями.

Узагальнюючи дані щодо стану страхового ринку України під час війни, варто відзначити його знаходження в кризовій ситуації, проте він продовжує працювати та забезпечувати захист суспільства та суб'єктів господарювання.

3. У післявоєнний період вітчизняні страхові компанії будуть приділяти значну увагу саме забезпеченню власної фінансової стійкості. Адже, з великою ймовірністю, у зв'язку з втратою приміщень, обладнань, авто, житлових будинків тощо, які виступають потенційними об'єктами страхування, а також падінням рівня життя та доходів потенційних страхувальників, виникне така ситуація, через яку витрати на страхові продукти та послуги будуть дещо недоцільними у порівнянні з іншими першочерговими потребами, та виступатимуть таким собі елементом «розкоші» у повоєнний період. Також

можливими є зміни у пріоритетності тих чи інших видів страхування, зокрема особлива увага, враховуючи складну ситуацію, буде належати добровільному медичному страхуванню, КАСКО, банківському страхуванню (іпотека, від нещасних випадків, застава).

Отже, страховий ринок є важливим структурним елементом фінансової системи, який через реалізацію специфічних продуктів здатен забезпечувати безпеку всієї країни. Об'єктивним є зниження показників функціонування страхового ринку в умовах війни, проте навіть в такій кризовій ситуації страхові компанії забезпечили прибутковість діяльності та продовжують безперервно працювати. Актуальними продуктами страхових компаній стали часткові покриття воєнних ризиків. Це питання залишається не до кінця врегульованим та потребує взаємної співпраці держави, учасників страхового ринку та міжнародних організацій для вироблення дієвих механізмів страхування воєнних ризиків. Від активності в процесі розв'язання зазначеного питання усіх зацікавлених сторін залежить не тільки розвиток вітчизняного страхового ринку, а й можливість залучення інвестицій в економіку країни. Не менш важливим є створення комплексу заходів із залучення коштів в післявоєнне відновлення країни за активної участі страхових компаній.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Підводячи підсумки щодо інноваційних механізмів розвитку страхового ринку, можна зробити наступні висновки:

1. Страхування – це страховий поліс або страховий поліс для захисту майнових прав громадян та юридичних осіб у разі певної події (страхового випадку), встановленого чинним законодавством.

Метою страхового ринку є страховий продукт або послуга, які є невід'ємною частиною його функції. Суб'єктом страхового ринку є страхова компанія, яка є основною фінансовою установою, що працює на страховому ринку.

За галузями страховий ринок ділиться на ринок страхування життя і загальний (небезпечний) вид страхування (майновий, особистий, відповідальність).

2. Розвиток страхового ринку в Україні можна розділити на наступні етапи:

- 1988-1991-Демонізація страхування в Радянському Союзі;
- 1991-1993-формування страхового ринку в Україні;
- З 1993 року по теперішній час – подальший розвиток страхового ринку.

3. В даний час неможливо повністю оцінити вплив військових операцій на стан страхового ринку, і, відповідно, необхідні подальші дослідження, засновані на аналізі та оцінці наслідків введення воєнного стану. Також не варто забувати про пропозиції щодо методів і заходів, спрямованих на відновлення повноцінної діяльності страхового ринку України.

4. За період воєнного стану кількість страхових компаній зменшилася на 33 і станом на 31.03.2023 становила 122 одиниць: з них non-life 110 та life 12.

В першому кварталі 2022 р., на початку введення військового стану, страховий ринок покинуло 11 компаній, 10 з яких були зареєстровані в зоні проведення Операції об'єднаних сил (ООС). Більшість страхових компаній були позбавлені ліцензій через порушення регулятивних вимог НБУ.

Попри зменшення кількості компаній, обсяг активів страховиків в 2022 р. порівняно з 2021 р. вдалося не лише не зменшити, а й наростити на 9,5%.

Найбільший приріст спостерігається в третьому кварталі, найменший в другому. Позитивна тенденція також, простежується за розміром страхових резервів, які було збільшено на 12,6%, найбільше значення за рік в порівнянні з аналогічним періодом минулого року, було в третьому кварталі, найменше в другому. Нині страховий ринок України характеризується досить помірними темпами розвитку: на ринку функціонують 128 страхових компаній із загальним обсягом активів 70338 млн грн.

5. З 2019 по 2021 рік динаміка страхових премій та страхових виплат мала тенденцію до збільшення. Так, у 2019 році показник страхових премій становив 39,5 млрд грн, що на 0,8 млрд грн, або на 2% менше ніж у 2020 році та на 6,4 млрд грн, або на 16,2% менше ніж у 2021 році. Обсяг страхових виплат також збільшувався протягом зазначених років.

В даний час спостерігається тенденція до зменшення загальної суми страхових внесків, яка зменшується майже на 3/1, а сума страхового відшкодування зменшується пропорційно, що можна пояснити, перш за все, зниженням частки заявлених випадків КАСКО та ОСЦПВ.

Найбільше падіння - 1-е місце в 2022 році. Він спостерігався у другому кварталі 2022 року і був введений у 2-й квартал 2022 року на початку повномасштабного вторгнення. У кварталі також спостерігалось зниження АМІ, але не так швидко. Це результат успішної адаптації та коригування їх роботи страховими компаніями.

Підводячи підсумки даних про стан страхового ринку України під час війни, варто відзначити, що він знаходиться в критичному стані, але продовжує працювати і забезпечувати захист суспільства і комерційних організацій.

6. Після війни вітчизняні страхові компанії приділятимуть велику увагу забезпеченню власної фінансової стабільності. Дійсно, це може призвести до руйнування будівель, обладнання, автомобілів, будинків тощо через його втрату, ймовірно. Зниження рівня життя та доходів потенційних страхувальників відбувається не лише через потенційну проблему страхування, а й через ситуацію, коли вартість страхових продуктів та послуг буде дещо нереальною

порівняно з іншими пріоритетами та слугуватиме певним елементом післявоєнної "розкоші". Також можлива зміна пріоритету певних видів страхування, і, враховуючи особливо складні обставини, особливу увагу слід приділяти добровільному медичному страхуванню, КАСКО, банківському страхуванню (іпотека, страхування від нещасних випадків, страхове покриття).

Таким чином, страховий ринок є важливим структурним елементом фінансової системи, завдяки впровадженню певних продуктів можна забезпечити безпеку всієї країни. Він спрямований на зниження ефективності страхового ринку в стані війни, але навіть в такій кризовій ситуації страховики продовжують працювати безперервно, забезпечуючи прибутковість. Часткове покриття військових ризиків стало основним продуктом страхових компаній. Ця проблема досі не вирішена і вимагає взаємної співпраці декомунізації між державами, учасниками страхового ринку та міжнародними організаціями для розробки ефективних механізмів страхування від військових ризиків. Розвиток внутрішнього страхового ринку і можливість залучення інвестицій в економіку країни залежать від активності всіх зацікавлених сторін у процесі вирішення цієї проблеми. Не менш важливим є створення комплексу заходів зі збору коштів на післявоєнну реконструкцію за активної участі страхових компаній.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Forbes Україна. Податкові виклики для страховиків. - 09 лютого 2015 року. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://forbes.ua/ua/opinions/1387361-podatkovyi-vikliki-dlya-strahovikiv>.
2. Базилевич В. Д. Страхова справа: монографія / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич. - 5-те вид. стер. - К. : Знання, 2006. - 351 с.
3. Білик І. І., Косар Н. С. (2018). Інновації комплексу маркетингу страхової компанії на ринку. Приазовський економічний вісник, № 1 (06). С. 37–42.
4. Борсученко А.С. Податок на прибуток страховиків: Основні тенденції та шляхи вдосконалення / А.С. Борсученко // журнал «Управління ризиком», №5 - 2014 р. - 70 - 72 с.
5. Бублик А.А. Інноваційні технології у страхуванні // Проривні інновації на страховому ринку України, 2021. С. 61-64.
6. Віблій П.І., Стець Н.С. Аналізування діяльності вітчизняних страхових компаній в умовах воєнного стану // Інфраструктура ринку Випуск 69. 2022. С. 180-183.
7. Гаврилюк Д. С., Нікольчук Ю. М. Страхова діяльність в умовах російської агресії // Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених «Трансформація страхового ринку України в світлі сучасних економічних викликів», м. Миколаїв, 18-19 квітня 2023 р. С. 7-8.
8. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика: монографія / О.О. Гаманкова. - К.: КНЕУ, 2009. - 283 с.
9. Гладкина А.І., Нагаєва Г.О. Страховий ринок України в умовах воєнного стану
https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/12912/1/Aktualni%20problemi%20ta%20perspektivi%20rozvitku%20Ukrayini_2022_102-103.pdf
10. Горбач Л. М. Страхова справа: навч. посіб. / Л. М. Горбач. - 2-ге вид., випр. - К. : Кондор, 2003. - 252 с.

11. Грановська І.В., Яременко Л.М., Малишко В.В. Сучасний стан та проблеми розвитку страхового ринку в умовах воєнного стану // Причорноморські економічні студії, 2023. Випуск 81.

12. Данильчук С. П. Формування та розвиток страхового ринку України: диплом. робота за освіт.-кваліф. рівнем «магістр»: спец. 8.03050801 – фінанси і кредит магістер. програма – управління фінансами суб'єктів господарювання / Софія Петрівна Данильчук; наук. керівник к.е.н., доцент О. О. Луцишин. – Тернопіль, 2017. – 124 с.

13. Дем'янчук М. А., Гуржий К. С. (2018). Трансформація страхового ринку в умовах розвитку цифрових технологій. Інфраструктура ринку. Вип. 25. С. 272–278.

14. Дирда А., Діденко Л. Особливості функціонування страхового ринку в умовах воєнного стану REBUILD UKRAINE: справа всього цивілізованого світу: збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, 15 березня 2023 р.). / ред. Н. В. Павліха. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. С. 109-113.

15. Діденко Л.В., Гулей А.І., Ясентюк А.С. Розвиток фінансового ринку України під впливом фінансових технологій. Збірник наукових праць Державного податкового університету: електронне наукове видання. 2022. № 1. URL: <https://dpu.edu.ua/zbirnyk-naykovyhprrats>.

16. Дума В. В. Страхова діяльність в умовах російської агресії: правові підстави й практичні перспективи. Scientific works of National Aviation University. Series: Law Journal" Air and Space Law". 2022, № 2(63). С. 160–166.

17. Житар М.О., Саламаха Ю.В. Сучасні тенденції інноваційного діяльності на страховому ринку/ IV Міжнародна науково-практична конференція «Статистичне та експертно-аналітичне забезпечення управління сталим розвитком економіки і соціальної сфери. Сучасні комп'ютерні технології аналізу даних та статистики». м. Чернігів, 5 грудня 2018. С. 127-129.

18. Житар М.О., Ясентюк А.С. Тенденції розвитку страхового ринку України / Фінанси, банківська система та страхування в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку в кризовій економіці : IV Міжнар. наук.-практ. конф.,

02–03 березня 2021 р. / Мін-во освіти і науки України, Дніпровський держ. аграрно-економічний ун-т, Навч.-наук. ін-т економіки. Дніпро : ДДАЕУ, 2021. С. 189–192.

19. Журавка О. С. Економічний зміст понять, що характеризують страховий ринок та його структуру / Журавка О. С. // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. - 2009. - №3(6). - С. 208-212.

20. Журавка О. С., Босак І. Л., Кубах Т. Г., Мордань Є. Ю. Аналіз та прогнозування розвитку ринку добровільного медичного страхування в Україні // Вісник СумДУ. Серія «Економіка», № 2' 2022. С. 50-58.

21. Журавка О. С., Бухтіарова А. Г., Пахненко О. М. Страхування : навч. посіб. Суми, 2020. С. 76–77.

22. Зайченко К. С., Дзюбенко В. М. (2019). Страховий ринок України: сучасний стан та перспективи розвитку. Приазовський економічний вісник, вип. 5(16). С. 270–275.

23. Заколюдажний В. О. Характеристика сучасних тенденцій інноваційного розвитку страхової діяльності. Економіка та держава. 2017. № 5. С. 89–92.

24. Залєтов О.М. Страхування: навчальний посібник / О.М. Залєтов. - К.: Між. Агенція "BeeZone", 2003. - 304 с.

25. Зоря С. П., Чумак В. Д., Мисник Т. Г. Особливості функціонування страхового ринку в Україні // Ефективна економіка, 2018. № 12.

26. Калугарь А.В., Кучерівська С.С. Особливості взаємодії учасників страхування в період війни // Економіка та суспільство, 2022. Випуск № 46.

27. Карпов С. Що змінюється у страхуванні в умовах воєнного стану? URL: <https://zib.com.ua/ua/151290.html>

28. Квасовський О. Р. Проблемні аспекти прямого оподаткування страхових компаній в Україні / О. Р. Квасовський, М. В. Стецько // Фінанси України. - 2011. - №1. - С. 52-63.

29. Клапків Ю. М. Ринок страхових послуг: концептуальні засади, технічні інновації та перспективи розвитку : моногр. Тернопіль: ТНЕУ. 2020. 568 с.

30. Козьменко О.В. Нові вектори розвитку страхового ринку України :

монографія / О.В. Козьменко, С.М. Козьменко, Т.А. Васильєва ; керівник авт. проекту д. е. н., проф. О.В. Козьменко. - Суми: Університетська книга, 2012. - 316 с.

31. Кузьо Н. Є., Косар Н. С. Тенденції розвитку та перспективи активізації збуту суб'єктів страхового ринку України // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку № 2 (8), 2022. С. 253-265.

32. Кузьо Н. Є., Косар Н. С., Білик І. І. (2021). Основні тенденції, проблеми та перспективи розвитку ринку страхових продуктів. Проблеми правового, фінансового та економічного забезпечення розвитку національної економіки (галузевий та територіальний аспекти) : моногр. / за ред. Л. М. Савчук, Л. М. Бандоріної. Дніпро: Пороги. С. 431–447.

33. Лащик І., Кондрат І., Віблій П., Білець В. (2020). Страховий ринок України: сучасний стан та перспективи розвитку. Галицький економічний вісник, № 5 (66). С. 105–112.

34. Марина А.С., Пеценко М.В. Страховий ринок України в умовах війни // Цифрова економіка та економічна безпека. Випуск 5(05) 2023. С. 44-51.

35. Матвеев В.В., Гайдаржийська О.М., Отрошко В.П. Страховий ринок України: сучасний стан та перспективи розвитку / В. В. Матвеев, О. М. Гайдаржийська, В. П. Отрошко // Молодий вчений. - 2018. - № 2(2). - С. 727-731.

36. Мних М. В. Страхування в Україні в умовах глобальної економічної кризи / М. В. Мних // Фондовий ринок. - 2009. - №19. - С. 22-26.

37. Музика О. М. Стан та тенденції розвитку страхового ринку України / О. М. Музика // Науковий вісник НЛТУ. - 2009. - № 19.2. - С. 246-255.

38. Науково-методичні засади стратегічного розвитку страхового ринку України: Інституційний депозитарій УАБС НБУ.: [http://www.dspace.uabs.edu.Ua/bitstream/123456789/3468/1/Zhiravka O-S.pdf](http://www.dspace.uabs.edu.Ua/bitstream/123456789/3468/1/Zhiravka%20O-S.pdf).

39. Онісіфорова В. Ю., Болотова Т. М., Остапенко Л. О. (2018). Аналіз ринку страхових послуг України. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва, № 2. С. 137–149.

40. Осадець С.С. Страхові послуги: [підручник] / С.С. Осадець, Т.М. Арюх,

О.О. Гаманкова. - К.: КНЕУ, 2007. - 464 с.

41. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/>

42. Пахненко О.М., Семенов А.Ю., Мілютіна М.О. Страховий ринок України та країн ЄС: порівняльний аналіз // Гроші, фінанси і кредит, 2017. № 12. С. 612-617.

43. Пишний П. Страховка від дронів та ракетних атак. Як інвестори зможуть захистити свій капітал в Україні від воєнних ризиків. Головні новини України та світу за день. URL: <https://delo.ua/finance/ yak-investori-zmozut-zaxistiti-svoyivkladennya-v-ukrayini-vid-viiskovix-rizikiv-413250/>

44. Під час дії воєнного стану ринок страхування продовжує працювати. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/>

45. Плиса В. Й. Страхування: навчальний посібник / В. Й. Плиса. - 2-ге вид. - К. : Каравела, 2008. - 392 с.

46. Плиса В.Й. Страхування : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В.Й. Плиса. - К.: Каравела, 2005. - 391 с.

47. Попович Д.В., Біда М.С., Закорко К.К. Тенденції розвитку страхового ринку України в умовах воєнного стану // «Молодий вчений» № 3 (115). березень, 2023 р. С. 110-114.

48. Потебенько В.В. Закордонний досвід впровадження інноваційних продуктів на ринку страхування життя https://econom.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/Zbirnyk_materialiv_Proryvni_innovatsii_na_strakhovomu_rynku_Ukrainy.pdf

49. Приказюк Н., Марченко К. (2022). Маркетингові стратегії страховиків в умовах діджиталізації: сучасна практика та перспективи розвитку. Економічний аналіз, т. 32, № 1. С. 236–247.

50. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року N 2102-IX із змінами та доповненнями. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/U064_22?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=new&utm_content=bizpress01&_ga=2.31234495.1634821309.1681121436-565598937.1644944548

51. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України: Закон України №77-VIII від 28.12.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1621-18>
52. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19>
53. Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text>
54. Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків: Проект Закону про внесення змін до Закону України. № 9015 від 14.02.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41349>
55. Руда О. Л. Розвиток страхового ринку в Україні. Ефективна економіка. 2020. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7634>
56. Рудь І. Ю., Кондрацька К. В. (2019). Страховий ринок України: аналіз та перспективи розвитку. Науковий вісник Ужгородського національного університету, вип. 23, част. 2. С. 87–91.
57. Савчук С. Ринок небанківських фінансових послуг після війни. Вебсайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/25/687455/>.
58. Свирида О. А. Особливості функціонування страхового ринку України в умовах воєнного стану // Науковий вісник національної академії статистики, обліку та аудиту, 2022, № 3-4. С. 104-111.
59. Смоляк В. А. Особливості визначення фінансової стійкості страхових компаній в умовах реформування ринку фінансових послуг. Бізнес-навігатор. 2022. № 3(70). С. 128-131. URL: http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/28817_.
60. Соколова А. М., Гапон Т. О. (2021). Перспективи розвитку ринку страхових послуг в умовах цифровізації. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/10601/1/%D0%A1%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf>.

61. Страхова діяльність: метод. реком. / уклад. : О. М. Гладчук, С.С. Кучерівська. Чернівці: Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. 80 с.
62. Страхування під час війни: стаття, інтернет-джерело. URL <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/14/685760/>
63. Тарасенко Д. Л., Тарасенко О. Ю., Мироненко С. П. Аналіз страхового ринку України // Економіка і суспільство, 2022. Випуск 40.
64. Татарин Н. Б., Лопушанський Р. В. Модернізація ринку страхування України в умовах пандемії COVID-19. Економіка та суспільство. 2021. Вип. 25. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/271>
65. Татаріна Т. В. Функціонування вітчизняного ринку перестрахування в умовах воєнного стану. Наукові перспективи, 2022, 12 (30). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/3259/3274>
66. Фінанси: підручник / О. Я. Стойко, Д. І. Дема; за ред. О. Я. Стойка. Київ : Алерта, 2017. 406 с.
67. Хропонюк Д. О., Длугопольський О. В. Сучасні проблеми та перспективи розвитку страхового ринку України // Innovation and Sustainability, 2023. С. 118-127.
68. Черняхівський В. План Маршалла для українського страхового ринку. НВ Бізнес. 2022. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yak-vplinula-viyna-nastrahoviy-rinok-ekspert-ostanninovini-50237940.html>
69. Чуницька І.І., Богріновцева Л.М. Особливості діяльності страхових компаній на фінансовому ринку України в умовах воєнного стану // Інфраструктура ринку Випуск 71. 2023. С. 251-258.
70. Шолойко А. С. Страховий ринок України: підходи до його класифікації та періодизації / А. С. Шлойко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. - 2014. - Вип. 200(3). - С. 94-102.
71. Шубенко І. А. (2020). Тенденції діджиталізації на страховому ринку України. Бізнес Інформ, № 2. С. 273–279.